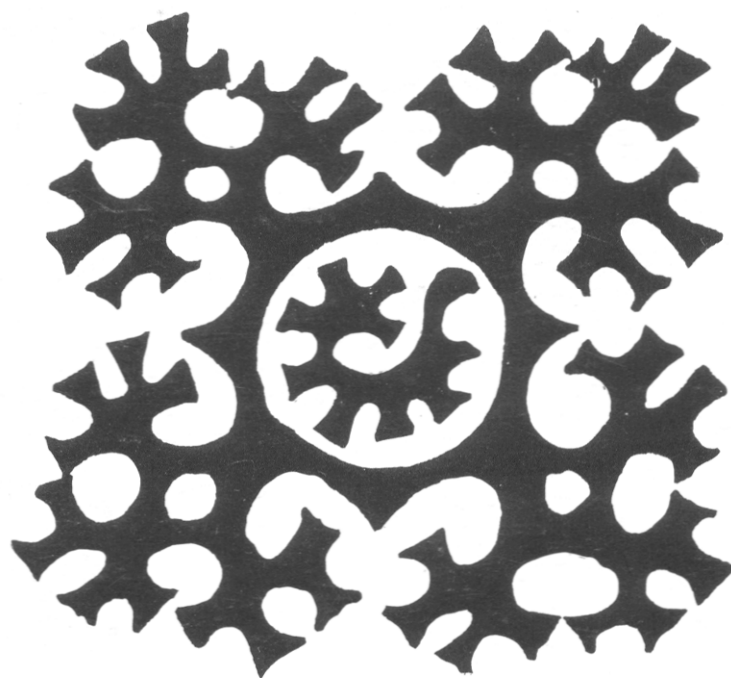

Tatjana Moldanova

**A MALANGI ANNA
KÖZÉPSŐ VILÁG-BELI ÉLETE
A CIVILIZÁCIÓ ÉRINTÉSEI**

Két kisregény

TATJANA MOLDANOVA

**A MALANGI ANNA „KÖZÉPSŐ VILÁG-BELI” ÉLETE
A CIVILIZÁCIÓ ÉRINTÉSEI**

Két kisregény

Fordította
Nagy Katalin

Budapest, 2000

A kötetet szerkesztette, a jegyzeteket készítette
és az illusztrációkat válogatta a fordító.

© Nagy Katalin
© Tatjana Moldanova

A borítón:

A nap (keleti-hanti díszítőelem)

(In: Татьяна Молданова: Орнамент хантов Казымского Приобья. 243. p. 6. ábra

A belső oldalakon:

Madár két fejjel (keleti-hanti díszítőelem)

(In: Татьяна Молданова: Орнамент хантов Казымского Приобья. 242. p. 30. ábra

Gyíkfészek (keleti-hanti díszítőelem)

(In: Татьяна Молданова: Орнамент хантов Казымского Приобья. 238. p. 20. ábra

TARTALOM

Előszó

A malangi Anna Középső Világ-beli élete

A civilizáció érintései

Nagy Katalin: Tatjana Alekszandrovna Moldanova

Ha a kedves Olvasó

azért vette kézbe ezt a könyvet, mert tud már valamit legközelebbi nyelvrokonainkról, a manysikról és a hantikról (régbben használatos nevükön a vogulokról és az osztjákokról), ismeri gazdag népköltészetüket, mely Reguly Antal, Munkácsi Bernát, Pápay József és a többi gyűjtő önfeláldozó munkája nyomán vált ismertté Magyarországon és szerte a világban, netán ismeri ma élő íróikat, költőiket is, olvasta Juvan Sesztalov, Jeremej Ajpin, Maria Vagatova magyarra fordított műveit; tehát, ha van elképzelése ennek a hat Magyarországnyi területen, nagy szétszórtságban élő nyugat-szibériai, maroknyi népcsoportnak az életéről az Ob folyó és mellékfolyói völgyében – akkor most valami egészen mást fog olvasni, mint amihez eddig hozzá szokott.

Nyoma sincs az idillnek, eltűnt a harmónia ember és természet, embervilág és szellemvilág között. Tatjana Moldanova nem kíméli az olvasót, szépítés nélkül tárja elének a közelmúlt és a jelen valóságát. A szovjethatalom és az iparosítás pusztításairól szól úgy, ahogyan azt az Ob jobboldali mellékfolyójának, a Kazim folyónak a völgyében megtapasztalták.

Tatjana Moldanovával 1990 decemberében ismerkedtem meg, Hanti-Manszijszkban, a Hanti-Manysi Autonóm Körzet fennállásának 60. évfordulójára szervezett ünnepségen. Tőle hallottam először az 1933–34-es kazimi felkelésről is. Elmondta, hogy mindenütt falakba ütközött, miközben az évtizedeken át tabutémaként kezelt, agyonhallgatott eseményeket igyekezett tisztázni. A hivatalos szervek nem szívesen tárták fel egy olyan megtorlás körülményeit, mely egy egész folyóvölgy teljes férfilakosságának kiirtásához vezetett. Csak a nyolcvanas évek végi szabadabb légkörben oldódtak a görcsök és a nyelvek.

A túlélők elbeszélései szerint a felkelés oka az volt, hogy a szovjet hatóságok összeszedték a hanti gyermekeket, és bentlakásos iskolába vitték őket anélkül, hogy elmagyarázták volna a szülőknek tetteik célját és a várható következményeket. A kétségbeesett szülők azt sem tudták, viszontlátják-e valaha gyermekeiket, és fegyverrel próbálták megakadályozni elhurcolásukat.

A központ tárgyaló delegációt küldött a lázongó őslakosok lecsillapítására. A hagyományokat nem ismerő oroszok viselkedése azonban oda vezetett, hogy hanti és nyenyec fölkelők kivégezték a küldötteket, és kikiáltották függetlenségüket. Ezt követte az a szörnyű megtorlás, melynek során elhurcolták az összes tizenkét évnél idősebb fiút és férfit, begyűjtötték a fegyvereket és elkobozták az őslakosok minden vagyonát: prémeket, téli ruházatot, tartalék élelmet, pusztulásra ítélve ezzel az otthon maradt nőket és gyerekeket.

Erről a pusztulásról az újabb tényfeltáró dokumentumok is csak röviden emlékeznek meg, mondván: sokan éhen haltak. Arról a szenvedéssel teli útról, mely az éhhalálig elvezet, s a kínokról, amit egy anyának át kell élnie, míg kétségbeesetten harcol gyermekei életéért, csak az irodalom eszközeivel lehet vallani. Ezt teszi Tatjana Moldanova.

Moldanova írásainak színhelye a Kazim folyó felső folyása, a hantik és a nyenyec által közösen tisztelt szent tó vidéke, melynek hanti neve Torumlör, azaz Isten tava. Ugyanezt jelenti az általánosan használatos és a térképeken szereplő nyenyec név is, melynek utótagja szívet melengetően egybecseng a magyar szóval: Numto. A Numto közelében van Juilszk falu, melynek hanti neve Vutvozs, azaz Szélső város, az Ob felől nézve a kazimi hantik leg-távolabbi települése.

A malangi Anna szenvedései konkrét történelmi eseményhez kötődnek. Moldanova második elbeszélésének hőse, Tánya viszont a hatvanas évek közepén kezdődött iparosítás áldozata. Sorsa párhuzamba hozható nemcsak a többi szibériai kisép fiainak-lányainak sorsával, hanem mindenkiével az ausztráliai őslakosoktól kezdve a dél-amerikai indiánokig. Tánya is annak a civilizációnak hazudott emberi mohóságnak az áldozata, mely lábbal tiporja a természet örök törvényei szerint élő népek erkölcsi értékeit, és nem riad vissza a fizikai megsemmisítéstől sem.

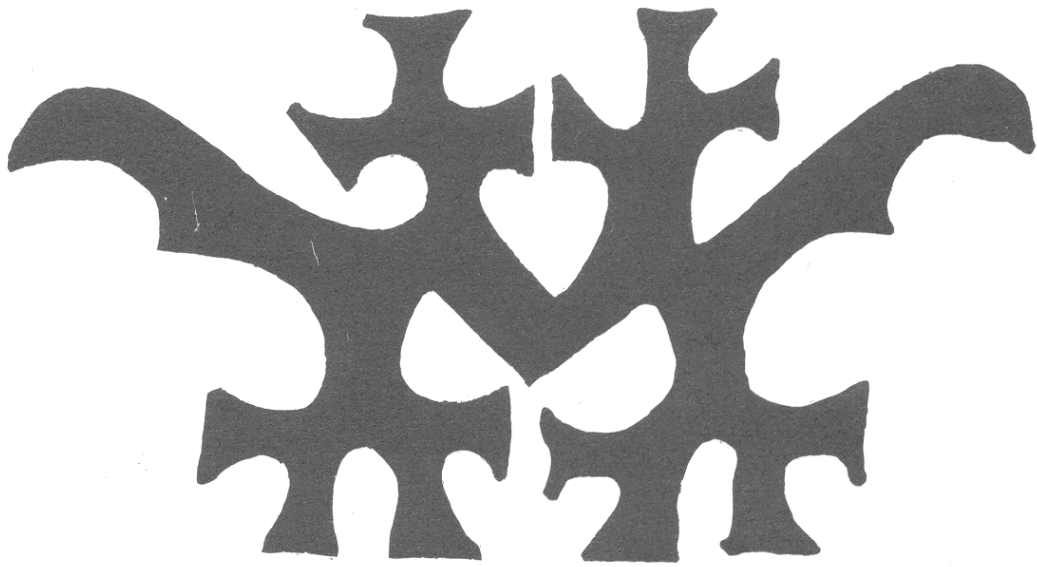
Ha a kedves Olvasó

eddig még nem sokat tudott távoli nyelvrokonaink életéről, remélem, ez a könyv felkelti érdeklődését. Remélem, hogy a szenvedés kíméletlenül megrajzolt képei mellett felvillannak a mélyről táplálkozó életerő szikrái is, amikor Anna a pusztulás szélén, ha már hússal nem, mesékkel, énekekkel próbálja családját életben tartani, s úgy igyekszik a megbomlott világrendet visszaállítani, hogy a halotti szertartás minden pontját gondosan betartja. A bundák hímzésének bonyolult rajzolata, s az ehhez való ragaszkodás is a rendet, a világrendet közvetíti a hanti nő számára, mert Anna és Tánya is úgy kapaszkodik a káoszban ezekbe az örök rendet sugalló mintákba, mint Radnóti a bori táborban a hexaméterekbe.

A természetben felnőtt hanti embernek valóságos kapcsolata van az Alsó Világgal, a holtak birodalmával és a Felső Világgal, az istenek lakhelyével. Anna megsejti férje halálát, Tánya rég elhalt nagyanyja hívására nagybetegen is képes hazatérni szülőföldre, mindketten társalognak a Tűzistennővel, s kifinomult érzékeik alkalmassá teszik őket arra, hogy a szó szoros értelmében a jég hátán is megéljenek. Az ő generációjuk még örökölte az ősök tudását. Vajon fennmarad-e ez a tudás a civilizáció-érintette világban?

Az írónő, Tatjana Moldanova és a fordító, Nagy Katalin ennek az örökségnek a fennmaradásán munkálkodik. Mi, akik olvassuk, sem mentesülünk a felelősség alól.

Csepregi Márta

A MALANGI ANNA KÖZÉPSŐ VILÁG-BELI ÉLETE

A mű eredeti címe:
«Средний мир» Анны из Маланга
In: Северная книга (63–91. p.), Tomszk, 1993
Fordította: Nagy Katalin
A fordítást az eredetivel egybevetette: Borsiczky Mónika

1. fejezet

Ma elment hozzá. Negyven telet élt nélküle... Negyven év nélküle. Mindent bevégzett a Középső Világban, nyugodtan megy el. Gyerekei közül, akit csak tudott, életben tartott; unokái szintén felnőtt emberek, dédunokái is megnőnek. Nekik kell élniük a Középső Világban, neki viszont az Alsó Világban¹ a helye: látása megromlott, hallása sem a régi.

Ideje, éppen ideje már, hogy elköltözzön.

Anna gondolatban sorra veszi, hogy mindent magával visz-e a hosszú útra. El kell jutnia az Alsó Világba, és hiányt sem szenvedhet ott semmiben.

„Gyöngysorszegélyezte sok díszes öltözetet viszek magammal. Mind-mind lányunokám hímezte-varrta, elmondom majd az uramnak... Gyöngyöt is kell vinnem. Amidőn az Alsó Világba ereszkedem, és váratlanul egér szegődik a nyomomba, egy gyöngyszemet dobok elébe, és amíg azt rágcsálja – tovább futok. Aztán meg a díszítéseim is elég bonyolultak, az egér szaladgálni kezd rajtuk, és eltájolja magát...”

Most a nagy városban lakik, és nagy papírokból tanul. Nem kell őt idehívni, sokat kellene utaznia... Van esze, hadd adja át magát most a nagy papíroknak.

Felsejlett a múlt... A hideg téli reggel nyugtalanságot hozott a kis szálláshelyre.

Anna kinyitotta a szemét. Sötét volt. Megtapogatta a mellette lévő bölcst, figyelte kisfia légzését. Mindent rendben talált. Balján alvó urát érzékelte. Közelsége mindig jóleső meleg-séggel töltötte el, félelmei feloldódtak. Óvatosan megsimogatta a haját, gyönyörködött benne. Kellemes melegség, gyengédség áradt szét a testében. Megnyugodott. Ismét álomba merült.

Ám rettenetes előérzete újból kiragadta az álmok birodalmából. Hogy férjét fel ne ébressze, óvatosan kászálódott ki a kellemesen meleg bunda alól. Alig szűrődött be világosság a kúpsátor nyílásán. Megszokott mozdulattal nyúlt a fa meg a nyírkéreg után, tüzet csiholt, és felrakta a teáskannát. A száraz fa gyorsan lángra lobbant, fénye bevilágította a sátrat, gyerekeit meg a férjét. Melege átjárta az egész hajlékot. De csak arcát és kezét perzselte, bensőjébe nem tudott hatolni, rossz előérzetét nem csillapította, félelme egyre nőtt.

Anna körüljáratta tekintetét az otthonukon, ahol minden a keze munkáját dicséri. Feszülten figyelte az alvókat. „Valóban gonosz szellemek érkeztek hozzánk? Vagy irigy emberek küldtek ránk betegséget? Nyolc gyereket szültem az uramnak, és most mindegyik nyugodtan alszik a házamban!...”

Szíve megremegett. Nem tudott beszélgetni Tut-imijével azaz Tűzanyával, mint máskor, nem győzte kívánni, amíg felforr a tea, és felébred az ő külön, hétéves kislánya, Tatyja. Pedig a lányka szokott a legkorábban felkelni, rögvést odaül a nyitott agyagkemencéhez, nézi a tüzet, és hallgat. „Látszik, hogy nem akármilyen sors rendeltetett neki megszületésekor. Kétség nem férhet hozzá, az apja nemzetségére ütött, sámánerő lakozik benne... Lám, a tűz is valami titkot árul el neki...” – gondolja az asszony.

Anna Tatyján elmerengve sem tudott megszabadulni balsejtelmétől. Elővett egy darabka fehér szövetet a szőrmetarisznyából. Visszament a tűzhöz, és imádkozni, fohászkodni kezdett:

– Ma muvem, ma lonklam, ma hotijam lavilati, ma nyavremlam lavilati².

Az Ég Atyához, a Föld Anyához könyörgött, a tűzhöz esedezett.

Eközben kiegyengette a szövetdarabkát, a lángokra terítette, de a pernye nem emelkedett a magasba, mint máskor, hanem rárakódott, rátapadt a fadarabokra. A szellemek nem fogadták az áldozatot. Nagy baj közeleg. Szerencsétlenség leselkedik a szálláshelyre!

¹ Az obi-ugor mitológia szerint három részre tagolódik a Világ. A Felső világ az isteneké, A Középső Világ az élőké, az Alsó világ a holtaké.

² Én földem, én szellemeim oltalmazták az én házamat, oltalmazták az én gyermekeimet.

Karkam evinek, azaz serény lánynak nevezték Annát, Makszjum középső lányát. Az idősebbet és a fiatalabbat már férjhez adták, csak a középső maradt a ház díszéül. A szorgos szépségnek hamar híre ment a közeli és a távoli nemzetségekben. A legjobb vőlegényjelöltek küldték el menyasszonykérőiket. Ám Anna nem akart férjhez menni. Anyja szégyellte bogaras lányát, nagyanyja is megdorgálta unokáját, csak Makszjum nem erőltette, mindig talált valami tiszteletre méltó okot: olyat, amivel a kérőket sem sérti meg. A rossznyelvek elítélték Annát. Ám ő rá sem hederített a szóbeszédre. Hála munkaszeretetének és vidám természetének, leperegtek róla a szavak.

Anna emlékei szárnyán apja legjobb szarvasain száll az első havon; messze elhallik a szarvasfogat csengettyűinek vidám csilingelése. Ő ül a szánon – két kezével készített hófehér bundájában. Még most is emlékszik minden öltésre, minden díszre. Belevarrta-hímezte az atyai ház békességét, nyugalma és a saját jövőjéről szőtt minden álmát. A legszűnyogosabb időben is bátran indult tőzegrozmarinért. Zümmögnek a vérszívók, orrába, szemébe repülnek, dallamosan zengnek a csontdíszek. Jár a keze, mint a motolla, egyetlen szűnyog sem tud rászállni.

„Bizony, serény voltam.” – gondolja Anna, és a szarvasszán csengése, leánykori ékesítményeinek bongása kíséri őt az Alsó Világba.

Szánkaravánnal érkezett a baj a szálláshelyre. Délajtát a kutyák – közelgő idegenek szagát szimatolva – szűkölni kezdtek, majd egyre fülsüketítőbben ugattak.

A nagyobb gyerekek kifutottak a házból. Anna a varrásba temetkezett, félt a férjére nézni: érezte, mi játszódik le a lelkében. Becsapták, elárulták őket. Hazug híreket híreszteltek a tundrán. „Térjetez haza, nem esik semmi bántódásotok.” Aki elhitte, keserűen megfizetett. Lám, most az ő családjuk is kenyérkereső nélkül marad. Legnagyobb fia mindössze hatéves, a legkisebb még egyhónapos sincs. Közel egy évig vándoroltak a tundrán, szarvasaik oda-vesztek...

Sok-sok szarvasfogat állított be hozzájuk – összesen tíz-tizenöt. A jövevények oroszul és hantiul beszéltek. Ketten léptek be a sátor bejárati nyílásán. Az egyik – szemmel láthatóan mojmi hanti – szép fehér bundában, a másik, az idegen, fegyveresen. Anna felugrott, előkapta férje bundáját, és odanyújtotta neki. A férfi belebújt, majd a jövevényekkel együtt kiment a házból. Anna magára kapta köpenyét, és a nyomukba eredt.

A szálláshelyen fegyveresek rohagáltak, átkutatták a teherszánokat: fegyvert, élelmiszer-tartalékot, prémeket, szőrmeruhákat és lábbeliket kerestek. Egy halomba hánytak mindent. A szánokon pedig kettesével összekötözött ismerős hantik ültek...

A szomszéd sátorból is kituszkolták a házigazdát, párba kötötték Anna férjével, és mindkettejüket felültették a szánra.

A kicsik megrémültek a sok idegentől meg a kutyák ugatásától, és egyre hangosabban bömböltek. Anna odakiáltott a legidősebb lányának, hogy vigye be az apróságokat a sátorba, maga pedig odament a férfiakhoz. A történetek dacára erőt vett magán, és halkan biztatgatta őket:

– A bíróság majd igazságosan dönt. Hamarosan visszatérhetnek.

Asszonyi szavak, csak női szavak. A férfiak rögtön átlátták helyzetüket, és nem reménykedtek a visszatérésben. Rettenetet, fájdalmat éreztek feleségeik és gyermekeik miatt. Túlélük-e? Az erős és ügyes vadászok meg voltak alázva, ki voltak szolgáltatva saját gyámoltalanságuknak.

A jövevények este elfoglalták a szomszéd sátrat, így a ház asszonya, Darja gyerekekeivel együtt átköltözött Annához. Ezen az éjszakán nem aludt ki a fény az otthonában.

Végre-valahára megvirradt. Mozgolódni kezdtek az emberek. Anna kiment a házból. A vezető hantik³ buzgón fogták be szarvasaikat. Le sem porolták a havat, csak úgy átabotában

³ A környéket kiválóan ismerő hantik közül akadt egy-két áruló, aki szálláshelyről szálláshelyre vezette, kalauzolta az idegeneket.

dobálták fel a szánra az Anna által kikészített, bélelt köpenynek szánt fehér és sötét rénszarvasprémet. Pedig az asszony – míg látása és kézügyessége tökéletes – nagyon szeretett volna új, díszes-mintás bundát varrni, és abban mutatkozni. A vele egykorú asszonyok között egy sem akad, aki ilyen finom tűzésekre lenne képes: akinek lenne türelme ilyen vékony erezeteket szőni az ornamentikák varrásához. Neki bezzeg van. Minden férj büszke lehet az ilyen feleségre.

Az idegenek hanyagul hányják a szánra férje rénszarvasbőr csizmáját és bundáját. „Mintha csak egy halottat szerelnének fel.”⁴ – hasított Annába hidegen. Férje riadt tekintetét látva legyőzte önmagát, és mintha mi sem történt volna, kiosztotta gyerekeinek a szokásos tenni-valókat:

– Marja, miért van ilyen kevés fa a sátorban? Vara, eridj, és hozz havat! Tatyja, miért nem adsz enni a kutya-
knak?

Anna csak a férjét nézte, helyt adott előérzetének, ami azt súgta, hogy utoljára látja gyermekei édesapját. Juvan csak nézte, mint nyelik el a szánok a mókus-, a róka- és a vidrabőrt – az egész idei zsákmányt, amin lisztet, sőt lehetne vásárolni... „Nem, nem élnek túl a gyermekeim. Nem tudtam őket akkorára felnevelni, hogy halat-vadat tudjanak elejteni. Feleségem, bár erős asszony, mégis csak nő. A fegyvereket is elkobozták tőlük. Lehetetlen, hogy túléljék...”

Anna mélyen átérezte férje gondolatait, de nem tudta, hogy Juvan már megkérte az előljárót, hogy hagyjanak itt az asszonyoknak élelmet meg fegyvereket.

Ám az dühbe gurult:

– A ti osztjájaitok itt helyben agyonlőnek bennünket. Már akadt egy ilyen asszony...

– A mi feleségeink nem fognak lövöldözni – igyekezett felállni Juvan. De elengedte a füle mellett az előljáróságot:

– Kihúzzuk őket a szarból, ám ők, hálátlan teremtmények kezét emeltek a szovjethatalomra...

A szánokat megpakolták. Útnak indult a karaván. Minden kiürült. Csak néhány feleslegesnek tűnő holmi hevert a havon. A szánok mellől eloldott kutyák nem ugatták meg az eltávozókat, szemüket bűnösen lesütve odasomfordáltak a gyerekekhez.

Anna kint állt, amíg el nem tűnt az utolsó szán. Hozzálátott a napi teendőkhöz, ám a szellemek csúfot űztek vele, minden kiesett a kezéből.

Odaült a tűzhöz. Totális űrt érzékelt maga körül egész lényével. Hideg költözött a lelkébe, a szívébe. Szótlansága gyermekeit is nyomasztotta, összekuporodtak és hallgattak.

Anna figyelmes füllel hallgatta Tut-imijét, a tüzet, de az semmit sem mondott neki. Az ember és a hajlékában égő tűz elválaszthatatlanok egymástól. A ház bűja – a tűz bánata. Az embereknek szükségük van Tut-imije melegére és simogatására, de lánggra tud-e lobbanni a tűz az emberek nélkül? A gondos kezek minden nap odakészítik a fát. De mi lesz, ha egyszer erőtlenné lesznek, kihűlnek ezek a kezek?...

A bölcsőben felsírt a kisfiú. Tatyja felugrott, odavitte édesanyjához a kis csecsemőt. „Fürge, mint én” – villant át Anna agyán.

Megszoptatta a picit, megterítette az asztalt, s hívta a többieket. De a kicsik félelemmel néztek az anyjukra, egyedül a szótlán Tatyjának – férje legkedvesebb lányának a szemében bujkált az együttérzés fájdalma.

Anna fogta a fejszét, a fahúzó szánt, és elment az erdőbe.

...Leánykori ékesítményeinek csengése-bongása kíséri Annát az Alsó Világba. Szeme előtt újból leperreg ifjúsága. Szerelemre érett, gyengédségre termett. Hatalmas női erők forrongnak benne, egyszer ok nélkül nevet, másszor hirtelen sötét árnyékolja arcát.

És íme, dalra fakad, a Kazimi Istennőről énekel.

⁴ A hantik fölszerelték halottaikat a túlvilági életre: sírjába helyezték ruháit, kedvelt szerszámain, fegyvereit stb., ugyanis azt gondolták, hogy az embernek halála után is szüksége van élelemre, amit megfelelő eszközök híján nem tudna megszerezni. (Munkácsi Bernát nyomán)

... Három fitestvérevel élt. Tehetséges volt és erős, bármilyen állattá át tudott változni. Hol fekete macskaként surran be a sátor nyílásán, hol cobolyként száguld az erdőn át. Szerencsésebb vadász volt a bátyjainál. Eljött a férjhez menés ideje. Kérőket küldött hozzá a legerősebb-legügyesebb halász-vadász ifjú, aki nyilával akármelyik halat-vadat képes volt megölni egy szempillantás alatt.

– Adjátok ide húgotokat – kérlelik a fivéreket a kérők.

– Nincs annyi kincsetek, amennyiért nektek adnánk – felelik a fiúk.

Mindenkit kikosaraztak.

Meghallotta a beszélgetést a lány, elővette a páncélingét, férfinak öltözött, és a kérők után eredt. Messzi földet bejárt, míg az ifjúra talált. Meg is tetszett nyomban a Kazimi Istennőnek. Megegyeztek.

Így ment férjhez a Hatalmas Kazimi Istennő

Anna hálót vet – énekel, szarvasokat terel – énekel.

És hisz, hisz a boldogságban. Várja szerelmetes daliáját.

2. fejezet

Azon az éjszakán nem jött álom Anna szemére. Hideg van a sátorban férje nélkül. Dolgozik az agya, oldozza-bogozza a mai napig lefolytatott beszélgetések minden ágát-bogát.

... Malang-voriban laknak. Közel a nyári és a téli szálláshely. Gondos házakat épített az ura. Pattog a tűz a kemencében a téli házban, a gyerekek mesélnek egymásnak. Anna új malica⁵ varrásába fogott a kisfiának. Öt telet élt a legényke, de már mindenhova követi az apját. Férfinak érzi magát, már nem játszik lánytestvéreivel. Apja kényezteti, széles sítalpakat faragott neki, újat is készített nyilakkal. Kinőtte a gyerekmalicát, újat kell neki varni. Gyöngédséggel rakja egyik tűzést a másik után.

„Igazi erős férfi lesz Sztjepanból” – gondolja, ahogy a fia elhúzódik tőle, mert szégyelli az anyai babusgatást.

Kint ugatni kezdtek a kutyák, közelgő szán hangja hallatszott. „Kik lehetnek ezek? Valószínű, ismerősök.” – következtette ki Anna a kutyák erőtlen vakkantásaiból. Férje fogadta a vendégeket. Anna az asztal körül szorgoskodott. Viharos idő járta, a jövevény kint levetette a felső ruházatát. Hosszasan ütögette le róla a havat. Végül bement, üdvözölték egymást. Anna megismerte a vendéget, nővérenek a férje volt. „Ilyen időben?” – nyugtalankodott az asszony. A sógor levetette malicáját, a tűz mellé telepedett. Anna azonnal leolvasta az arcáról: „Rossz híreket hozott. Rosszakat.”

Elment az asztaltól. Nekiállt szarvasínból fonalat fonni.

A gyerekek elaludtak. A férfiak csendben beszélgetnek, Anna nem hallja őket. De látja, hogy férje arca elkomorult, az asszony szíve echóként megremegett.

Juvan azon az estén egy szót sem szólt a feleségének, de reggel, amikor a vendég már elutazott, ezt mondta:

– A hírek Vutvozsba is eljutottak, állítólag Torumlorban oroszokat öltek meg⁶. Mindenütt fegyveresek járnak, összeszedik a férfiakat. Nyany Paskát, Nyaruh Miskát elhurcolták, mert gyermekeiket kivették az internátusból. Vutvozsból már menekülnek az emberek. Nekünk is készülődniünk kellene.

– Olvad a hó. Hamarosan kiöntenek a folyók. Hová mennénk?

– Készülödni kell. Paltap Vanyka a vezetők között van...

⁵ Belül prémes férfibunda.

⁶ Utalás az 1934–35-ös kazimi felkelés egyik eseményére, amikor is orosz tárgyaló küldöttség érkezett az öslakos (főként hanti) felkelőkhöz, akik megölték a küldöttség tagjait. (A felkelés hátterében az állt, hogy az öslakosok gyerekeit erőszakkal elhurcolták az internátusba, ahol a gyerekek között súlyos járvány pusztított.)

Vanyka jó párszor megkérte Makszjum lányának a kezét. De az apa nem akarta azzal tönkretenni a lánya életét, hogy egy elbizakodott, tunya vőlegényhez adja.

Egyszer ősszel érkezett Vanyka, úgy döntött, hogy erőszakkal szerzi meg magának a menyasszonyt. Barátaival kivárta, amíg az apa meg az anya elmennek halászni, a lányok pedig egyedül marad... Anna időben észrevette őket, s rögtön átlátott a szitán. Futásnak eredt, és felmászott egy hatalmas cirbolyafenyő tetejére. A vőlegény nem tudta elrabolni a menyasszonyt, cukkolták is érte a barátai. Anna pedig addig kuporgott ott, amíg a szülei haza nem értek. Ekkor adták Vanykának a Paltan csúfnevet, ami annyit tesz: Félelmetes.

Palástolta Paltan Vanyka az emberek iránti rosszindulatát.

Sok év telt el azóta. Anna férjhez ment. Vanyka talált magának feleséget, gyerekei is vannak. Azt beszélik az emberek, hogy a tohonya kenyérkereső családja éhezik. Lám, most sok orosz jött a Kazimi Földre, s Vanyka könnyű munkát talált magának: a vezetők szolgálatába szegődött. Hálások is ezért. Házat építettek neki a Kazimnál, most aztán dúskál lisztben és más orosz ételben.

3. fejezet

Feketén ködlött a vész az ősök szent földje fölött. Elhurcolták a férfiakat. Elárvultak az asszonyok meg a gyerekek. Panasz-ének szállt a Kazimi Föld fölött.

...Gyökere tépett, gyökere vágott
Fenyők széles vállaink
Törzsóriásaik magasában
Raktuk puha fészkeink
Fiókáinkat esőben, hóban
Ágkoronák takarása vigyázta...
Ah, bánat, bánat,
Lakályos fészkeink porba hulltak.
Gyenge szárnyainkkal
Fiókáinkat megoltalmazhatjuk-e?
Gyenge csőreinkkel
Eledelről nekik gondoskodhatunk-e?
Ah, bánat, bánat...

„Hogyan élünk, hogy is élünk?” – keringett a kérdés az állomáshelyen, a szülőföldről távol fölállított két sátor fölött. Öt éjszaka Vutvozsig, négy éjszaka Malang-vorig, férje szülőhelyéig. Szarvasuk alig maradt. Az út ismeretlen.

Hogyan éljenek? Lelke mélyén abban reménykedett Anna, hogy ha Juvan nem is, de Makszjum hazatér.

– Csak a sámánokat hurcolták el mind egy szálíg. Még Paltap Vanyka sem állíthatja, hogy mindenki samanól – mondta a szomszédasszonyának, Darjának, aki gyermekeivel együtt átköltözött hozzájuk.

Viharos hónap köszöntött rájuk. Kimerültek az élelmiszer-tartalékok. Csak egy kevéske szárított hal maradt. Darja nagybacska fiai, a kilencéves Jegor és a tizenkét éves Kuzma magukhoz vették Sztjepant, és kora reggel elindultak fogolycsapdát állítani. A vadászatot zavarták a kutyák, hiszen maguknak kellett megszerezniük az ennivalót, így a gyerekek kevés vadat hoztak. Anna megkopasztotta a zsákmányt, feltette a tűzre a hatalmas üstöt, és fölötte bontotta fel a kicsi madarat, hogy egyetlen csepp vére se vesszék kárba. Megtisztította a belsősegeket is, és belerakta az üstbe.

A fiúk külön kaptak enni. Okvetlenül meg kellett őrizni a kis családfenntartók erejét, ezért, ha csak egyetlen foglyot sikerült elejteniük, Anna az összes húst nekik adta. A lányok és az asszonyok húslevest ittak, szopogatták, eszegették a csontocskákat.

Ha a kis vadászok zsákmány nélkül tértek haza, Anna néhány szárított halat főzött ugyanabban a hatalmas üstben. A halat szétosztotta a fiúknak, a lányoknak megint csak a húslé jutott.

Annát kemény kőből faragták. Senki sem mert ellenkezni vele, amikor napjában egyszer szent cselekvéseket végzett az üst fölött. Az egyik alkalommal, amikor a fiúk falatoztak, Naszta sírni kezdett, és enni kért. Anna elnászpángolta.

Ettől fogva, amikor a fiúk evéshez láttak, a lányokat kiküldték a házból.

Sztyepan egyszer megtagadta, hogy egy falatot is magához vegyen: szégyellt éhes lánytestvéreinek a szemébe nézni. Anna hosszasan elbeszélgetett vele kettesben, és arról próbálta meggyőzni, hogy a lányok meg az asszonyok kevesebbet esznek.

Annának elapadt a teje. Grisa éjjel-nappal üvöltött, enni kért. Az asszony karjába kapta kisfiát, magához ölelte, és üres mellét dugdosta a szájacskájába. A gyerek csak sivalkodott. Anna azon volt, hogy valamivel megetesse, ezért gondosan megrágta a száraz halat, majd felöntötte húslével. Kisfia lenyelte a pempőt, de éhes maradt.

Anna kimerült a sok-sok álmatlan éjszakától, időnként elvesztette kapcsolatát a külvilággal. Visszatérő látomás gyötörte: élénkvörös térségben sétál kisfiával. Feje fölött dörög a bíborvörös ég, a dühöngő viharban véres felhők csapódnak egymásnak, villámok cikáznak. Anna erősen magához öleli a kisdedet, oltalomért fohászkodik, a Földet nézi. Az erdők, a folyók, a tavak ugyanazzal az undorító vörösséggel telnek meg, rútul feldagadnak, egymásra másznak, egymásnak ütköznek, és magasra fröcskölik a véres vizet. Anna – a dühöngő két őselem, az Ég és a Föld közé szorítva – rémületében elveszti az eszméletét, fuldoklik. Nincs a világon biztonság, nincs menekvés.

Amikor véget ért e szörnyű vízió, Anna újra meg újra figyelmesen fürkészte kisfia arcocskáját, vonásaiban szüntelenül kereste a reményt az életben maradásra. A kicsi lesóványodott. Aztán egyik este döbbenet tapasztalta az anya, hogy csontbőr gyermekét megvette az Isten hidege. Megszakadt az élet fonala. Örökre elaludt a kisfia. Az asszonyok emléktüzet raktak a sátor bejárata előtt. És – mint azon a napon, amikor a férfiakat elhurcolták – ismét hajnalig virrasztottak.

Mint kiégett fenyves, olyanná lett Anna a kisfia halála után. Ízzé égett a múlt, porrá égett a jelen. Szótlanul, egykedvűen járkált az emberek között.

A siketfajd-álom⁷ messze elkerülte az asszonyt. Nyitott szemmel feküdt éjszakánként, hallgatta, miként üvölt a hóvihar, hogyan tépázza a kétszeresen elárvult sátor fedelét, és hallgatta, miként hahotáznak a szellemek az árva ágy felett.

Üresség tátong jobbján: nem öleli erős férfikéz, nem borzongatja többé gyönyör-édes remegés. Üresség tátong balján: nincs ott a puha, gyengéd kis testecske, nem érez többé jóleső anyai fáradtságot.

Hideg honol jobbra, hideg honol balra.

A szellemek hahotáznak, bajt támasztanak. Egyik éjszaka tisztán érzékelte Anna, hogy megrepedt a lelke, és egy feneketlen, sötét szakadék nyílt az Alsó Világba. Fölkelt, tüzet rakott. Tűzanya, Tut-imije fölébredt, bevilágította a hajlékot, vigasztalni, nyugtatgatni próbálta az asszonyt: „Élned kell, élned... A gyerekeidért...”

Anna félt, hogy gyermekei meglátják szemében a feneketlen mélység hidegét, ezért lehajtott fejjel járt, kendőjét mélyen az arcába húzta.

Ma Tatyja nem kelt fel az ágyból. Anna odament hozzá. Fájdalommal és szeretettel teli hatalmas, kék karikás szemmel nézett rá szegény kis teremtés. Sok-sok nap után először látta ilyennek a gyermekét: megfeketedett arc, beesett pofika.

⁷ A hantik hite szerint az álom hordozója a siketfajd, ami az erdőben él.

Zakatolni kezdett a szíve:

- Kicsikém, én édes fiókám, mi van veled? – kérdezi kislányát simogatva.
- Semmi, mamácskám, elfáradtam tegnap, ledőlök egy kicsit, aztán majd fölkelek.

Anna látta, hogy kislánya soha többé nem fog felkelni. Táplálékra van szüksége. Sok-sok ennivalóra.

Az asszony kiment a házból. Elcsitult a vihar. A fenyők világosbarna törzsei közt kacérkodtak a napsugarak, gyengéden megérintették a fenyves szűz havasát, ami lángra gyúlt, ragyogott, pompázott. A természet élt. Örvendezett.

A sátor körül hatalmas hótörlesz emelkedett, csak egy keskeny ösvény vezetett a tűzifához és ahhoz a helyhez, ahol havat szoktak merni. A farakás mellett feküdt a lesóványodott Pitjuh, Tatyja kedvenc kutyája. A kislány dolga volt a kutyák etetése, ezért különös figyelmet fordítottak rá a házörzők. Az éhínség felmentette Tatyját e kötelesség alól, de továbbra is nyugtalanították őt az éhes kutyaszemek, félt kimenni az udvarra.

Szerencsétlen párak eleinte még várták az ennivalót. Amikor Tatyja kijött a házból, követték a tekintetükkel. A kislány odament hozzájuk, megszeretgette és megnyugtatta kis barátait:

- Szerzünk nektek sok-sok élelmet. Csak várjatok türelemmel.

Szarvast kell felkutatni, majd elejteni. Egyedül ez mentheti meg őket. Anna nagy nehezen odatekmergett a szánhoz, ahol férje széles vadászsítalpai voltak, a pányvakötelet is megtalálta a teherszán alján.

Hárman indultak a szarvasok keresésére: Anna, Kuzma és Jegor. Anna naphosszat bóklászott, de egyetlen nyomra sem bukkant. Megállt egy tónál a kis nyíresben, tüzet rakott, levette kendőjét – a legjobbat, ami volt neki, és áldozatul ajánlotta a szellemeknek.

- Éhségtől elvándorolt lábunkkal, koplalástól elgyengült kezünkkel, szerzünk-e élelmet, találunk-e tápláléknak valót? – kérdezte panaszosan.

A szellemek segítettek: a két fiút – akik a másik irányba indultak – friss nyomra vezették.

- Ráadásul – hebegte izgatottan Kuzma – mintha farkasok is üldözték volna a szarvasokat. Igen nagy nyomokat láttunk. A mi kutyáinké kicsik, ezek viszont akkorák voltak, mint a tenyerem.

– Miféle farkasok kóborolnának erre? Inkább a nagy szarvasnyájak közelében szoktak ólálkodni a toportyánok. Nekünk aztán kevés dolgunk akad velük – nyugtatta meg a fiút.

Tatyja állapota estére rosszabbra fordult. Égett a láztól, alig volt eszméleténél. Anna el sem mozdult mellőle.

– Aranyos kislányom, drágaságos gyermekem, idegen bajtól szenvedsz, idegen fájdalom gyötör. Gyenge szíved mások miatt ég, tiszta lelked mások miatt lánkol – suttogta Anna, miközben megigazgatta a bundát, amit kislánya ledobott magáról. Az anya azon volt, hogy mielőbb enni adjon neki: ma Marja és Vara is elkísérte Sztjepant a fogolyvadászatra. Anna egy csésze meleg húslevest emelt a kislány kiszáradt ajkához, amire a kis beteg magához tért. Ha nem volt eszméleténél, mosolygott valamin, beszélgetett a kutyákkal, nevükön szólítottatta őket. Az udvaron keservesen vinnyogott Pitjuh, kapart, be akart keredzkedni a házba. Éjfélkor üvölni kezdett szerencsétlen pára. Anna kiment, hogy lecsendesítse. Holdvilágos éjszaka volt. Pitjuh a fejét magasba emelve ugatta a Holdat. Anna szabadon engedte, de ő még hangosabban és vontatottabban vonított. Az asszony ekkor megkönyörült rajta. Pitjuh odatelepedett a beteg kislány lábához, mancsára hajtotta a fejét, és elcsendesedett.

Reggelre egy kicsit jobban lett Tatyja. Elmosolyodott, amikor meglátta a kutyát.

– Pitjuh, Pitjuh, gyere ide – hívogatta gyenge hangocskáján. A kutyus odaballagott a beteg ágyához, és elnyújtózott. Tatyja megsimogatta hű társát, aki viszonzásul megnyalogatta kis gazdáját: a kezét, sőt az arcát is elérte. Amikor Anna odavitte gyermekének a csésze húslevest, benne a morzsányi húsdarabokkal, a kislány a levet megitta, a húst viszont meghagyta Pitjuhnak.

– Kislányom, drágaságom, enned kell, erőt kell gyűjtened. A kutyuskád majd szerez magának ennivalót...

– Mamácskám, Pitjuh nagyon éhes, add inkább neki – rimázkodott a kislány.

– Úgysem fogja megenni – kapcsolódott a beszélgetésbe Szytyepan.

Anna reggel újból felkerekedett Kuzmával, hogy szarvasok után nézzen. Fogta a Kuzma készítette nyilat és íjakat. „Bárcsak sikerülne lelőni egy mókuskát, és a gyermek megtömhethné gyomrocskáját.” – jutott eszébe kislánya kedvenc eledele.

– Legalább egy ócska puskánk volna, tudnék löni valamit...

Anna korán megtanulta a fegyver használatát. Makszjumnak nem volt fia, ezért lányát felesége morgolódása ellenére is magával vitte a vadászatra.

.... A tóhoz – ahol a gyerekek a szarvasnyomokra bukkantak – vezető út bizony hosszú volt.

Az előző napi sítalponnyomon haladtak. Ez vezette őket a szarvasok éjszakai alvóhelyére. Anna körbekémlelt a tisztáson, próbálta megfejtetni, hányan lehettek az állatok. Elég nagy volt a letaposott terület, s minden jel arra mutatott, hogy összevissza csatangoltak a szarvasok. És itt, egy korhadt, vén fatörzs mögött fedezte fel az állatok izgatottságának okát – egy farkas hatalmas lábnyomát.

Anna összerezzent, rögtön azt nézte, milyen messze van Kuzma. „Már csak ez hiányzott!” – gondolta, miközben figyelmesen tanulmányozta a nyomokat. Magányosan portyázott a toportyán. „De hol lehet a farka?” – töprengett az asszony.

A szarvas- és farkasnyomok a szálláshely irányába vezettek. „A rének az emberhez menekülnek, menedéket ott keresnek. Ó, jaj, ó, jaj, mivel védjük meg őket, hogyan sietünk segítségükre?...”

Nem volt veszélytelen a nyomukba szegődni. Anna magához hívta Kuzmát, elmesélte, mi történt, ezért úgy döntöttek, hogy most hazamennek, és csak másnap – ha fejszéssel is, de – fölfegyverkezve folytatják útjukat. Még el sem értek a házhoz, észrevették Nuvi, Kuzma fehér kutyáját. Jóllakottan, elégedetten heverészett, merő vér volt hófehér pofája, amit mellső lábával szorgosan tisztogatott. Amint megpillantotta a gazdáját, odarohant hozzá, hátulsó két lábára ülve csóválgatta a farkát, nyaldosta Kuzma kezét, egész lényével kimutatta szeretetét és hűségét.

„Hol lehet Penk?” – tépelődött Anna saját kutyájára gondolva. Penk erősen kötődött Nuvihoz, mindenhova követte őt, még vadászni is együtt mentek. Az erős és ügyes Penk vadászkutya volt. A könnyű és gyors lábú Nuvi pedig rénterelő, ezért neki mostanában nehezebb volt élelmet találni. Penk megpróbált mindkettőjüknek szerezni.

Némi tanácskozás után Anna és Kuzma elindult Nuvi lábainak nyomán. Ezek a fenyves széléhez vezettek, oda, ahol az elkeseredett tusakodás nyomai látszóttak. A magaslat peremén teli pofával feküdt a véres Penk, és lent a mély hófúvásban hevert a kibelezett, szétmarcangolt szarvastehén.

Mégis csak sikerült a farkasnak leszakítani a vemhes állatot a kis nyájról. Sokáig üzte, tudta a dolgát. Az elerőtlenedett szarvastehenet a magaslat szélénél választotta le. Elöl az éhes ragadozó állat, hátul a járhatatlan hótorlasz. Az összecsapás kimenetele el volt döntve.

A közelben szaladgált Penk és Nuvi. Érzékeny orruk már messziről kiszimatolta a vérszagot. Vadászukörútjuk sok-sok napon át sikertelen volt, a megzavart vadak és madarak elhagyták az emberi hajlékokat. Követniük kell a vadnyomokat, de még nem döntötték el, hogy véglegesen elhagyják-e gazdáikat, és élnek a maguk életét, vagy sem. Penknek alig volt jártányi ereje. Mögötte vonszolódott az agyongyötört Nuvi. A szag felajzotta a kutyákat, meggyorsították lépteiket.

A farkas befejezte a lakmározást, de még lustán lefetyelte a mámorító meleg vért, amikor meghallotta a közelgő ebeket. Felmászott a dombra, készült otthagyni a zsákmányt. A kutyák egyre közelebb és közelebb mentek. Anna pedig a két szemével látta, hogy az ő lesóványo-

dott, elszáradt levélhez hasonlatos kutyája, Penk – akit felizgatott a közeli élelem és szeretett barátnőjének a jelenléte – milyen bátran lépked az erős, jóllakott fenevad felé. Híre sincs a kétségnek, hamva sincs a félelemnek: „Harcolni, küzdeni és küzdeni. Harcolni az élelemért. Küzdeni az életért. Egy lépés, még egy... az élő széttépi az élő, az élet megöli az életet. Magasan repül a kutya könnyű teste a hatalmas ragadozó dobásától. Kegyetlen gyűlölet és hit! Hit önmagában és a barátnőben. Csepegni kezdett a vér. Segítségre vár... Az ellenfél a torka felé közelít. Szüksége van a segítségre! Becsukódik az ordas állkapcsa, minden elsötétül, Penk halál előtti tekintete végigsiklott a közömbös, behúzott farokkal álló Nuvin. Nyitott szemére örökre ráfagyott a csodálkozás.

Anna látta, miként rogyott vinnyogva a hóra a fehér Nuvi. A fenevad diadalittasan közeledett a kutyához, körbeszaglásztta, de nem bántotta. Elöl csábította őt az ennivaló, már annak szaga is megszállította Nuvit, enni akart, csakis enni. És akkor... legyőzte a fenevadtól való félelmét, és mászni kezdett a préda felé. Mászott, és csóválta a farkát, mászott, és megilletődötten belenézett a toportyán szemébe. Mászott...

Íme, elérhető közelségben az ennivaló! Anna és Kuzma meg is feledkezett a közelben tartózkodó farkasról, gyorsan elbánt a még meg nem fagyott, szétmarcangolt szarvassal, és annyi húst vitt haza, amennyit csak tudott. Sok-sok nap után most laktak jól először. Vidáman lobogott a tűz, Tut-imije leolvasztotta a gyerekek arcáról a szenvedés dermedt maszkját. Tréfálkozni kezdtek, megbeszélték mindennapi dolgaikat, teendőiket. A nagyobb lányok elővették a kézimunka-szütyőjüket, és rongybabákat varrtak a kisebbeknek. Naszta és Darja egyéves lánya, Ulja megkapták új játékaikat, és dajkálni kezdték „gyerekeiket”. Kuzma a tűz mellett ült egy fatuskón, nehéz, tompa hegyű nyilakat készített a mókusvadászathoz. Sztjepan és Jegor is segítettek neki. Darja rövid meséket, gyerektörténeteket mesélt Pjotrnek és saját öccsének, a hároméves Pavelnek. Tut-imije mindenkit beragyog, mindenkin kisimítja a szomorúságot, csupán két arcot nem ér el.

Anna – a tüztől távol – beteg gyermeke fölött virrasztott. Kislánya eszméletlenül feküdt. „Tiszta lelke messze jár” – gondolja Anna.

Pattog a tűz, a jóllakott szellem a hajlékban lebeg. A gyerekeket és Darját is elálmosította, mindenki nyugovóra tért. Csupán Anna virraszt, és a kislánya hánykolódik eszméletlenül.

– Kislányom, szülöttem – suttogja az asszony –, nyisd ki a szemecskédet, nézd, mennyi finomság van a házunkban. Fivéreid, nővéreid jóllakottan alszanak, Pitjuh és Pelja is degeszre ették magukat. Nézd csak, kislányom, és megnyugszik a te kis lelked. Nézd csak, és megnyugszik a te szíved.

De Tatyja nem hallja őt, ég a láztól. Pitjuh, akit nappal kiküldtek az udvarra, éjfélkor megint üvölni kezdett, Anna ismét beengedte a házba.

Nem alszik a tűz, a kutya meg az asszony, belengi őket a kislány nehéz légzése. Anna megsimogatja lángoló arcocskáját, vékony karocskáját, és gyötri a vágy, hogy magára vegye kislánya minden fájdalmát. De hogyan is tehetné? Hogyan?

Mire megvirradt, Tatyja eltávozott az Alsó Világba.

4. fejezet

Elment Tatyja, és végleg bezárta maga mögött a fekete sötétséget Anna lelkében. Mint a szerelem lángja, úgy melegítette Anna szívét a halott kislány, és kiűzte onnét a hideget. Kislánya szemével nézett a világra. Elment Tatyja, és itt hagyta a Fájdalmat. Nem a kétségbeesés fájdalmát, hanem az Alkotás fájdalmát, a Teremtés fájdalmát, a Megértés fájdalmát. A gyermekei iránt érzett rendíthetetlen szeretetének hatalmas csodája ez. Látta és értette őket. Látta a határozott Marját, aki a család legmegbízhatóbb tagja lett. Látta a gondos Varját, aki egy pillanatra sem vette le szemét a kicsi Nasztáról és Pjotrról, látta, mennyire szeretne meg-

szépülni a könyörtelen éhezés ellenére is, látta a kedves Katyerina arcocskáját, látta, mint érik a kis Sztjepanban férjének nyugodt és szilárd jelleme. Mindent látott és mindent értett.

Anna átrendezte a sátorban az ágyakat. A férfitérfele az apja helyét elfoglaló Sztjepan költözött, anyjától balra pedig Pjotr aludt. Megszűnt az üresség.

Lassan múltak a napok, és egyre fogyott a remény, hogy férjeik visszatérnek. A farkas, éppen csak végzett legújabb áldozatával, üldözőbe vette a szarvasokat, akik az emberi hajlékhoz menekültek. Összesen nyolc szerencsétlen állat.

A toportyán tudta, hogy az emberek híján vannak a veszélyes fegyvereknek, ezért egészen a sátorhoz szemtelenkedett. A kutyák egyre hangosabban ugattak, de nem volt bátorságuk a fenevadra támadni. A farkas pöffeszkedve ült a havon, és megvetően mustrálta őket. Ez a szép és bátor állat tiszteletet ébresztett Annában.

A fiúk nyilai záporoztak a farkasra, de a tompa végű, vas nyílhegyekkel nem sokra mentek, aztán a gyermekerő csak gyermekerő, nem félt tőlük a fenevad.

Éjszaka rettenetes üvöltésbe fogott az állat. Kilátástalan magány, sűrű bánat nehezedett a szálláshelyre. Anna szorosan magához ölelte az alvó Pjotr testecskéjét, és arra gondolt, hogy nincs szörnyűbb dolog az életben, mint társak nélkül élni.

Sajnálta a farkast is.

Valamit lépni kellett. Bizonyossá vált, hogy a férfiak közül senki sem tér vissza. Itt maradni liszt és alapvető háztartási eszközök nélkül – egyet jelentett az éhhalállal. Férjeik nemzetségi szálláshelyén viszont hagytak egy kis élelmet az asszonyok, de ami ennél is fontosabb: ott van vad- meg halcsapda és egyéb, a vadászathoz meg a halászhoz szükséges felszerelés. Vutvozsban az embereknek és a szarvasoknak is akad ennivaló. De hogyan lehet oda eljutni, hogyan lehet tapasztalatlan szarvasokkal átkelni a hómezőn, a csaknem ismeretlen úton? Két-három fogatra való szarvasuk van mindössze, mindannyian nem tudnak elutazni. Dönteni kellett.

Anna beszélt Darjával és Kuzmával, Marjával is meghányta-vetette a dolgot, azon tanakodtak, mitévők legyenek. Darja megint zokogott és könnyögött, hogy vigyék el erről a helyről, ahol a betegség szellemei ütöttek tanyát, hogy az ő gyermekeit is elragadják. Végül arra jutottak, hogy Darja az övével elindul Vutvozsba, Annáék pedig addig maradnak, amíg valaki értük nem jön.

A farkas nem tágitott a szálláshelytől. Sorozatosan semmitérő zsákmányra lelt, éhezni kezdett, és egyre veszélyesebbé vált. Az asszonyok meg a gyerekek minden tőlük telhetőt megtettek, hogy megóvják a szarvasokat.

Egyik reggel Kuzma hűlt helyét találta a tapasztalt vezérszarvasnak. Magához vett két kutyát, és Annával elindult az állat keresésére; hamarosan rá is bukkantak a legfrissebb büntett helyére. A farkas ezúttal a zsákmány közelében mutatkozott, és minden jel arra utalt, hogy esze ágában sincs visszavonulni. Megszokta, hogy a kutyák félnek tőle, sőt az emberek sem jelentenek számára különösebb veszélyt, ezért gögös ábrázattal trónolt áldozata előtt.

Anna látta, hogy Kuzma szeme szikrázik a gyűlölettől, fogai vacogtak, arca vonaglott. A farkasra támadt... A fiú mellett óriásnak tűnt a fenevad. Úgy rémlett Annának, hogy nem is egy vadállat áll a fia előtt, hanem egy pokolfajzat, a vérszívó Taren kitátott pofával. Anna követte Kuzmát, ő is a farkasra vetette magát...

Négyen egy ellen. Egyenlőtlen erőviszonyok. A fenevad száján folyik a vér, hátrálni kezd. És... Anna összerendezte az emberek iránt kérlelhetetlen gyűlöletet szikrázó állati tekintet láttán. A farkas kitepte magát. Vérfroccsösen, fejét büszkén magasba emelve elinalt.

Az ádáz tusát követő napon Darja és gyermekei készen álltak az utazásra. Az asszonyok pirkadat előtt keltek. Anna fájdalmát leküzdve a tűz fölé tartotta farkasmarta bal tenyerét. Hitt abban, hogy Tűzanya feltétlenül meggyógyítja. „Szerencse, hogy kesztyűben voltam” – gondolja, ráolvasva sebeire. Anna a tűzbe csepegtető fenyőgyantával bekente a harapást. Tut-imije minden leeső csöpp után szigorúan megismételte: „Óvatosak legyetek, óvatosak legyetek...”

Anna a gyógyítási szertartás befejeztével – akár egy kisgyereknek – aprólékosan elmagyarázta Darjának, hogyan viselkedjenek, ha nyomukba szegődik a farkas.

– Útközben egyetlen ház sincs, az utat sem ismeritek, ezért amint sötétedni kezd, azonnal rakjatok tüzet. A szarvasokat tartsátok befogva, a gyerekeket ne engedd el magad mellől. Ha észreveszitek, hogy eltévedtetek, a saját nyomaitokon forduljatok vissza, és keressétek a régi jelzéseket, hiszen valamikor szarvascsapás vezetett erre...

Darja sietősen intett a fejével:

– Persze, természetesen... csak elvezethetném, csak megőrizhetném madárkáimat. Anna egyedül Kuzmában reménykedett, és abban, hogy a fenevad nem követi őket. Egyszer valahogyan észrevette, hogy a farkas udvarolni próbál Nuvinak, ezért magánál tartotta, így Darjáiék csak egy kutyát vittek magukkal.

A szánokat gondosan előkészítették az utazáshoz: minden szükségest elvinni – minden feleslegest itt hagyni.

Hosszú út állt előttük, normális körülmények között öt éjszakával, de most tíz nappal kell számolniuk.

Darja zokogott a búcsúzásnál, Anna megcsókolta az útra kelőket, és ezt hajtogatta magában: „Ó, Ég Atya, óvjad őt, oltalmazd őt...”

Darja elment a gyerekekkel. Heten pedig ottmaradtak a várakozásban. Hét ember és három kutya több száz kilométeres körzetben. A farkas nem mutatkozott, de Anna a legszigorúbban megtiltotta a gyerekeknek, hogy kimenjenek a házból. A velük maradt szarvasünnöt és a kutyákat odakötötték a sátor nyílásához közeli karóhoz. A harmadik napon este megjelent a toportyán. A szép állat meg volt csonkítva. Fél füle hiányzott, pófája széttépve, jobb szemén hályog, bal szeméből sütött a gyűlölet. Anna a rút emberevő erdei szörnyet, a Menket⁸ vélte benne felismerni. Szörnyű látvány volt; Anna ránézett erre a teremtményre, és egyetlen, fegyverforgatásra kész kezével erősen megmarkolta a fejszét. A farkas nem hátrál, nem tér ki az újabb összecsapás elől.

Éjjel ismét vad üvöltésbe fogott az állat. Rettenetes bánatot, minden élőlény iránti vak gyűlöletet, vérszomjas bosszúvágyat hallott ki Anna ebből az üvöltésből. A kutyákat, sőt még a szarvas is beengedte a lakásba.

Reggel eltűnt a farkas. Anna kiment az udvarra. Ragyogott a simogató nap, tavaszi meleg áradt a földre. Megroskadt a hó, beköszöntött a jégkéreg hava. A hó könnyed ropogása Darjára terelte Anna gondolatait. Imádkozni kezdett: „Ó, Torum Atyánk, Szent Arany Istenünk. A fehér ég alatt járó embereket most bajban ne hagyd, ne hagyjad; a fagyos havon járó szarvaslábakat el ne törd, el ne törjed.”

Délután váratlanul megjelent a toportyán. Anna valami vonításfélét, zajt hallott, megragadta a fejszét, és kirohant az udvarra. Nuvi haláltusáját vívta. Ahogyan szokta, ezúttal is a farkas közelébe bátorkodott, a vadállat pedig biztos mozdulattal csimpaszkodott a védtelen torokba. Nuvi kihunyó szemére – mint annak idején Penkére – ráfagyott a csodálkozás. A karóhoz kötött szarvas ide-oda rohangált. De a farkas... mégis az asszonyra támadott. „Megoltalmaz bennünket az Ég, valamennyi gyermekemet a házban.” – villant át agyán, és bemenekült. A fenevad ekkor minden erejével, teljes energiájával iszonyú csapást mért a szarvasünnőre. A lábánál hevert második áldozata.

Eltelt két nap, a farkas nem jelentkezett. Iszonyú volt a várakozás. „Hol van? Mi történt vele? Miért nem jön?” – forgott Anna fejében. Rettenetes volt a bizonytalanság. Végül az asszony úgy határozott, hogy elindul a farkasnyomon. Korán kelt, odaült a tűzhöz, hosszú ideig hevesen és szenvedélyesen imádkozott. Közben odavitte az utolsó kendőjét, és a tűzre terítette. A hamu könnyedén szállt felfelé. „Szerencse. Közeleg a szerencse” – örvendezett.

⁸ Menk, Menkv: emberevő óriás szörny az obi-ugoroknál.

A gyerekek felébredtek, Anna mindegyiket kedves mosollyal, gyengéd szavakkal köszöntötte. Reggeli után egybehívta a nagyobbakat, és tudatta velük, hogy elindul a farkas keresésére. Marja, Vara és Sztjepan is el akart kéredezni.

– Nem, egyedül megyek – jelentette ki az anyjuk. – Feltétlenül visszajövök.

Fogta a fejszét, a kést, elengedte Pelját, és az előtte álló harc sikeres kimenetelében bízva elindult a farkas felkutatására.

Tiszta, csendes idő volt. A sítalpak könnyedén siklottak a reggeltől megjegesedett havon. Farkasnyomokra talált, de azok régebbiek voltak. Különösen sok látszott az eltávozott szarvasfogatok csapáin. Amióta Darja elutazott, még nem esett hó, így Anna követte szarvasaik útját. A nyomokból ítélve a fenevad két nappal korábban ugyanebbe az irányba futott. „Valóban, valóban elment a szánok után? – tépelődött Anna. – Egy kutya, a segítség nélküli Darja és gyenge gyermekei az éber, dühöngő állattal szemben.”

Sokáig haladt az úton, bár látszott, hogy a farkas nem fog visszatérni. Minden reggeli reménye, bátorsága elszállt, gondolatai egyetlen dolog körül keringtek szomorúan: „A fenevad széttépi, szétmarcangolja az úton lévőket...” Anna meg volt róla győződve, hogy a farkasba a téboly szellemei költöztek, akik megszászorozták erejét, és akik most odavetik őt, hogy ostobán, céltalanul öljön meg minden élőlényt. „Széttépi, szétmarcangolja...” – kóválygott a fejében.

Igen alacsonyan járt már a nap, semmi értelme nem volt tovább gyalogolni, ezért Anna hazafelé vette az útját. Teste elfáradt, lelke elcsigázott. Megpillantván a nyírfaligetet, ahol korábban áldozatot mutatott be, így töprengett: „Egy alkalommal már kihúztak a bajból a szellemek, lehet, hogy most is segítenek?”

Odament az öreg tűzrakóhelyhez, szétkotorta a havat, fát és nyírkérget készített. Közben elővette szörmetarisznyájából a tűzcsiholót és a szedergomba külső kérgéből gondosan összegyűrt könnyű köteget, ami általában azonnal lángra lobbant az első szikrától. Elkezdett tüzet csiholni.

5. fejezet

A szálláshelyre végtelennek tűnő bizonytalanság telepedett. Anna nem tudta, hogy mi történt Darjákkal. Parányit hitt abban, hogy eljutnak Vutvozsig. Egyre ritkuló álmai egyelőre nem jeleztek halált. Lassan teltek a várakozás napjai.

Tavasz köszöntött rájuk. Megitatta a folyókat és a tavakat, elsodorta a mocsarasban a zsombékokat, szétoszlatta a fatuskók körüli meg a fák alatti hóolvadási helyeket. A tavasszal együtt belopakodott az éhínség is. A szarvashús-tartalékok kifogytak; a téli élelemül szolgáló fogolymadarak északra repültek. A lányok naphosszat járták az erdőt, és a hó alól előkapirgálva gyűjtögették a tavalyi vörös- meg feketeáfonyát.

Annát ismételten álmatlanságra kárhoztatta korgó gyomra, mígnem egyszer éjszaka... Úgy érzi, hogy egy láthatatlan pók telepszik az arcára, szívét melegség önti el, átjárja egész testét, és férjének nyugodt, simogató hangja duruzsol a fülébe.

– Ne félj tőlem, hitvesem! Hallgass figyelmesen! Nem a testem, csak az árnyam van jelen. Testem a nagy városban haldoklik, eljöttem, hogy elköszönjek. Ne félj tőlem, én egyetlenem. Szerető feleség voltál, gondoskodó anya, mégis ott hagytalak benneteket... Az én bűnöm. Sorsod fonalát fürkésztem, Anna, sokáig fogsz élni, láttam. Sokan eltávoznak előtted az Alsó Világba... Szedd össze magad, kedvesem. Várni foglak, várni...

A hang egyre halkult, végül teljesen elnémult... Anna álomba merült.

Jól kialudta magát ezen az éjszakán az asszony, reggel pedig megrakta a harmadik emléktüzet. Csodálkozva néznek rá a gyermekei.

- Édesapátok ma távozott el a földi világból... – magyarázza Anna.
- Mamuska, lehet, hogy tévedsz? – kérdezi ijedten Marja.
- Nem, kislányom, nem kicsikém, elment. Tudom.

... Lobog a tűz, beragyogja a hajdan volt időket, életre kel a múlt. A kislány medveünnepre igyekszik édesapjával és édesanyjával a szomszéd szálláshelyre. Két szánon utaznak, a másodikat Anna hajtja.

Könnyen futnak a szarvasok a kitaposott úton, ütemesen ringatóznak a szánok. Tisztaság. Szabadság. Anna szemében csillognak a szendergő fák hófehér bundái, a kék ég és az aranyos Nap. Szeplőtlen szívére fényesség árad.

Futnak, szaladnak a szarvasok az ezüstös havon, aztán hirtelen úgy érzi Anna, hogy nem is futnak, hanem repülnek. Szállnak az út felett. Repülnek az erdő felett. Mennyi fény! Mekkora szabad tér! És dalra fakadt Anna, a fiatal dalia dalát dalolta:

A csúcsos fák
csúcsait
Az óriás szán
szélével
Csak súrolta.
Úgy szágulda...

Repül a lány az erdő fölött, és dalt dalol. Áradnak belőle a vidék hőslegendái, feltűnően erős és bátor vitézek rukkolnak ki a semmiből, akik az idők kezdetén éltek a földön. Anna lelke a régmúltban jár, álmában a vitézek magasába száll.

Énekel Anna.

Ütemesen ügetnek a szarvasok, látótávolságnyira a szálláshely, Anna visszaereszkedik a földre. És hirtelen... Szokatlan érzések kerítik hatalmukba. Egy titokzatos szellő elárasztja szomorúsággal, behálózza kellemes izgatottsággal, és megsajdítja sejtelmes szívét. „Mi lesz? Mi történik?”

Odamegy Anna a házhoz. Hangosan, édesen ver a szíve. Alig benyitott az ajtón, máris elmerült az ismeretlen ifjú szemének ragyogásában. Tekintetük egyetlen pillanatra találkozott, és mintha a hatalmas Nap ragyogta volna be a házat. Arca elpirul, forróság önti el, szótlanul ül, fél felpillantani.

Szomorúan tért haza Anna. Érzései, amik eddig szabadon kószáltak, égető gombóccá gömbölyödtek. Valami elszomorította, megrémítette a lányt.

A nappalokat váltogatják az éjszakák, de nem viszik el a bánatát. Anyja rosszat sejt, neheztel a lányára.

– Nem tetszettek neki a kérők... Ki látott még ilyet, hogy a lány válogasson. A testvéreid már régen gyerekeket dajkálnak, te pedig szégyenszemre itt aszalódsz, mint egy fonnyadt tözogszeder.

Így korholta lányát az anya.

Ő csak hallgat. Nincs mit mondania.

– A tözogszeder nedvességgel telik meg, hogy olvadozzon a szájban az emberek és a vadak öröme.

Tódította anyai nagyanyja.

Hallgat az unoka, nincs mit mondania.

„Hát jó – gondolja –, ha jön még egy kérő, hozzámegyek.”

Ez alkalommal nem kért engedélyt a sors. Egy borongós, viharos napon szánok érkeztek a szálláshelyre. Megragadták a lányt, összekötözték füрге kezét, és elvitték a szülői háztól.⁹

⁹ Az obi-ugor társadalom patriarchális jellegéről árulkodik a nőablás szokása: a házasságkötéshez nem volt szükség a lány hozzájárulására.

Lobog a tűz, életre kel a múlt...

Felidézi az esküvőt. Vőlegénye az a fiatalember, aki egyetlen pillanat alatt rabul ejtette szűzi lelkét. Díszes ruhában ül a menyasszony a vőlegény mellett. Köröttük sok-sok ember. Az ara kicsit szorong az új élet kezdetén.

Kerasz numszang hanyaho – a magas gondolatok embere – vezeti a szertartást. Titokzatos szavakat mormol, a feje fölött mágikus köröket rajzol, így adja egybe az ifjú párt. Lassú kézmozdulatokkal félálomba ringatja, megnyugtatja a menyasszonyt. Kellemes érzés, nyugalom önti el Annát.

És ím, az ifjú keze érintette meg a kezét, testét forróság, jóleső bizsergés járja át, felébredt benne a vágy... Anna megtelik boldogsággal, gyengédséggel. Olvadozik a gyönyörűségtől. Örvendezik. Örül a Napnak. Örül az életnek. Körülötte minden fénybe borul szerelmesének ragyogásától.

Ropog a tűz; hol itt, hol ott kószálnak Anna emlékei, újból felidéződik a fiatalsága.

A szomszéd szálláshelyről mentek haza Juvannal. Nyár van. Késő este. A virágok borította földön egybeolvadt a holdfény a fehér éjszakával. Körülöttük minden csupa ragyogás. A megtermékenyített természetben az élet születésének titokzatos csendje egybeolvad az esti nyugalommal. Egyetlen hang sem hallik. Könnyen szedik lábukat a fiatalok a fehér prémes tőzegrozmaringok és a tőzgezseder megindító szíromlevelei között. Annát kellemes ragyogás járja át, remegő érzéssel telik meg. Óvatosan, körültekintően lépdel, hogy meg ne zavarja a csendet, le ne tapossa a virágokat. Férje lábnyomain lépked. Fel sem emeli tekintetét a földről, mindent látni, mindent érezni akar.

A törékeny fenyők meg a hatalmas zsombékok között rejtőzködő tóhoz értek.

Megtorpant Juvan, visszahőkölt Anna. Mindketten megálltak, ámulatba ejtette őket a csodálatos látvány. A hatalmas hold a víztükör fölé emelkedett, beragyogta a világmindenséget, éteri fényességet árasztott a tó, ezüstösvények kanyarogtak a víz színén. És ebben az éteri, ezüstös világban a közelükben ékeskedett egy fehér hattyú.

„Keltasz¹⁰ anki jamang hur – Keltasz anya szent alakja” – villant át Juvan agyán.

„Keltasz anki jamang hur” visszhangozta az asszony szíve. „De ránk atyai örömök várnak! Miránk anyai örömök várnak!” – dobogta egymásnak a két szív. A fiatal, erős, az élet csodás pillanatával megigézett pár sokáig, hosszasan álldogált, mohón szívta magába ezeket a színeket, érintéseket, érzéseket, és határtalan köszönetet mondott az Ég Atyának meg a szent Föld Anyának a boldogságukért, és hasonlót kívánt a Föld minden lakójának.

Juvan és Anna első gyermekét várta.

... Ég, lobog az emléktűz.

6. fejezet

A tavasz és az éhség elvette erejüket, és egyre csökkent a remény, hogy valaki értük jön.

Anna felriadt félelmében, ébren is hatalmában tartotta a nyugtalanság, nyitott szemmel álmodta tovább álmát.

„A vizek fekete mélységéből egy óriási hal emelkedik ki. Uszonyát mélyen lekaszabolták. A sebből élénkvrös vér patakszik. Az óriáshal minden érzése emberi. Ő – egy ember. Szenved. Kínzó fájdalommal vetette ki a vízből. Oltalmat keres. Ám körülötte csak sötétség van, sűrű sötétség, vaksötét. Nincs menekvés! Csak a fájdalom...”

Felébredt Anna. Alig pitymallott. Gyermekai a közelében aludtak, megint ő vigyázta álmuakat. Megcsapta a közelgő baj lehelete, felült, átkarolta a térdét, előre-hátra hintázva imádkozni

¹⁰ Keltasz (Kaltés) istenasszony az obi-ugor mitológiában a szülő nők védőszelleme, időnként hattyú képében jelenik meg. (Csepregi Márta)

kezde. Először fordult elő, hogy nem gyújtott tüzet, annyira elmerült a gondolataiba. „Élelmet kell szerezni. Bármilyen is, de elő kell teremteni.”

Nasztá nappal hányt. Tegnap már a bogycat sem fogadta el a kislány. Sírt, és panaszosan nyöszörgött:

– Naszta húst akar. Naszta halat szeretne.

Gyomrocskája üres volt, csak epét hányt. Anna elment az utolsó tartalékokért. Az elejtett mókusokból hármat meghagyott a szűkebb napokra. Hosszasan nézte a teherhordó szán fenekét, elmélázott, közben előhúzott két mókust.

Sok-sok nap után először forrt az üst a sátorban, az éhes Pjotr és Naszta leste anyja minden mozdulatát. Nem tudtak várni, Pjotr üvöltött, és belekapott a forró vízbe, Naszta könnyei csendesen csorogtak, nyelte a nyálát, és hányt.

Anna megint nagy gonddal osztotta szét az ennivalót. A fiúkat és a beteg Nasztát kellett jóllakítani. Az idősebb lányok beérték egy falatka hússal, Anna még a levest sem engedte meg magának: ma kevés vizet öntött az üstbe.

Naszta mohón evett, de megint mindent kihányt. Sírt, és újból enni kért. Sajnos, az utolsó falat is elfogyott. Anna teát főzött, inni adott kislányának, de szegényke minden kortytól rosszul lett. Anyja odavitte a tűzhöz, hanyatt fektette, hogy elműljék a kízó hányás, tenyerét a tűzhöz emelte, imádkozott, majd átforrósodott kezét a kislány hasára rakta, masszírozgatta, simogatta. Megszűnt a hányingere. Ám, ha édesanyja arra kényszerült, hogy magára hagyja, újból görcsökben fetrengett a lányka.

Naszta enni kért, Anna elküldte Marját az utolsó mókusért.

Éjszaka köszöntött rájuk. Naszta nagyon szenvedett, Vara – átérzve testvérkéje fájdalmát – az ágyánál zokogott.

– Kislányom, drágaságom, feküdj le, majd én itt maradok – kérlelte az édesanyja.

– Nem tudok, nélküle nem tudok – üvöltötte Vara.

Naszta újra meg újra enni kért. Anna egy kis húslevest emelt az ajkához, de a kislány már az illatától is hányni kezdett.

Naszta reggelre dobálta magát, jajgatott. Testvérei felébredtek. Anna karjaiba vette, anyaszült meztelenre vetkőztette, majd a póre testet Tűzanya felé nyújtotta. Naszta megnyugodott, de a következő rohammal szájacskája megtelt váladékkal. Fuldokolni kezdett.

Szájából élénkörös vér ömlött. Féltrenyelt, arcocskája elkékült.

Naszta elvérzett. Szenvedése véget ért.

Anna egyedül indult a temetőbe. Meghajolt a négy égtáj irányába, az istenek bocsánatát kérte, és ásni kezdte Naszta sírját. Gondosan elvégezte a temetési szertartást, félt, hogy Naszta eljön Varáért, és elviszi magával az Alsó Világba: hiszen úgy egybefonódtak ezen a világon, mint két erecske.

Anna nagy gonddal rajzolja gyermeke koporsójára a holdat meg a Napot.

– Jó lesz ott neki. A holdat is magával viszi, a Napot is magával viszi.

Varához fordult, aki úgy ült ott arcán döbbsent rémülettel, mint aki megfagyott.

– Sok-sok babája van Nasztának, majd megmutatja Tatyjának is, és együtt fognak játszani – folytatta az anya, s berakott mindent, ami csak szükséges a hosszú-hosszú útra.

Vara a végső búcsú pillanataiban nem tudta türtőztetni magát a sírnál, zokogni, jajveszékelni kezdett. Hangja szerteszét szóródott, a fáknak csapódott, még erősebben visszhangzott. A többi testvér is felzokogott.

Annát rémület fogta el, ugyanis a halottak fölött nem szabad sírni. Magához szorította Vara fejecskéjét, és ezt sutogta:

– Tűrnöd kell, kislányom, tűrnöd. Nem szabad sírni, mert akkor Nasztának fáj itt hagyni bennünket. Ne magadra, hanem órá gondolj!

Vara igyekezett visszatartani a sírást, nyelte a könnyeit, és ismét rémület ült ki az arcára. Úgy tűnt, hogy megzavarodik.

Ez alkalommal a szokásosnál nagyobb tüzet raktak. Hazafelé készülöben Anna fogta a legnagyobb, legfényesebben égő hasábfát, és keresztbe fektette az úton egy élő fenyőágacskával. Aztán távoztában – hogy a halottnak eszébe ne jusson visszatérni az élők lelkéért – amilyen szigorúan csak tudott, ráripakodott:

– Naszta, maradj itt, többé ne gyere utánunk!

Az anya gondosan ügyelt arra, hogy minden élő gyermeke szabályosan lépje át az eleven tüzet, az élő ágacskát, amelyik véglegesen elválasztotta a Középső Világot a holtak birodalmától. Nem akart több gyereket elveszíteni.

A betegség szellemei megszállták a sátrukat. Okvetlenül el kellett hagyniuk ezt a helyet. Anna és Marja közvetlenül a temetés után hozzálátott a sátor szétbontásához. Három szánt málháztak fel. Anna próbálta kimozdítani őket a helyükről, de nem volt elég ereje hozzá. Csak akkor mozdult meg nagy nehezen a rakomány, amikor Anna mellé valamennyi gyermeke befogta magát a szánba. Szerencsétlen, legyengült párok motyóikat így vonszolták erről az elátkozott helyről. Annáról ömlött a verejték, szédült, hányinger gyötörte, keze-lába remegett. De csak húzta, húzta, húzta... Az egyik szánt elvonszolta egy darabig, aztán visszament a másodikért, majd a harmadikért... És hirtelen elsötétült a világ, körötte táncolni kezdtek a fák, és a földre zuhant.

A hidegtől, a sírástól, na meg valakinek a karmolászásától magához tért Anna. Kinyitotta a szemét, és megpillantotta Marját, aki halálra sírt magát. Világos éjszaka volt, ropogott a tűz, az üstben forrt a víz.

Mikor Marja fölfedezte, hogy Anna magához tért, megölelte, és odabújt hozzá.

– Mamácskám, anyácskám, úgy rám ijesztettél.

A kislány felsegítette édesanyját, majd félrehúzódott, leült egy fa alá, és keserű zokogásban tört ki.

Fenn haloványan pislákolnak a csillagok, lenn a tűz parázslott. A Világmindenség szeme előtt, a Világanya tenyerén gubbasztottak a koldusbendőjű kisgyerekek, zokogott a kislány meg a hozzá hasonlóan gyámoltalan Föld, és nyelte, nyelte a könnyeit.

Áthelyezték ugyan szállásukat, de Anna igyekezete hiábavalónak bizonyult. Ember tervez, Isten végez. Vara örökké a megboldogult Naszta hangját és sírását hallotta. Testvérkéje hívta.

Az istenek hajthatatlanok. Varát Naszta mellé hantolták el.

Annát látomások gyötörték, szinte semmit sem aludt. Ha mégis lehunyta a szemét, máris megjelent a férje, drága szülöttei, a múlt, és félelmek fojtogatták. Álmában megfagytak, vízbe fúltak a gyermekei, elvesztették kezüket, lábukat, fejüket, darabokra estek szét. Ő pedig megmelengette, megmentette őket: az apró részekből egészzé rakta a gyerekeket.

Nem adta meg magát az asszony.

Vara után Katerina betegedett meg.

Az anya megint bűnnek eresztette a fejét. Nézte a kislány éhségtől felpuffadt arcocskáját, felgyülemlett benne a gyűlölet, fogait összeszorította, keze ökölbe rándult.

– Gyűlöllek! Gyűlöllek! – üvöltötte az egész világnak.

– Nem! Nem adom! Nem adom a lányomat! – ordította az Alsó Világnak, és képes lett volna fogait, körmeit belevájni a lényekbe, ha kislánya ágya körül ólálkodnának. De egy fia teremtmény sem mutatkozott, így saját ajkát és ökölbe szorított kezét harapdálta véresre.

A gyermekeit kitaszító világ iránt érzett gyűlölete és undora azonban megsokszorozta az erejét. Cselekednie kell.

– Kislányom, ne hagyj itt bennünket! Keresek, szerzek valami élelmet – ismételte Anna.

Fogta az íjat meg a nyilakat, és elindult az erdőbe. Hatalmas gombóc nőtt a torkában. Közömbös az erdő. Részvétlen az ég. Egykedvű a Nap. A gombóc csak nő, fojtja, fojtogatja, darabokra szaggatja. Anna képtelen menni, csak fut...

„Sírni kell egy kicsit, sírni” – véli az asszony. De nem jön könny a szeméből. „Énekelni kell, dalolni!”

Futott az erdőn a rémült asszony fekete karikás szemmel, beesett arccal, és ezt zihálta:

Én – a Pohrang nemzetségbeli
Makszjum szépséges lánya,
Bánatot nem ismertem,
Éltem.
Bajt nem esmértem,
Éltem.
Erősnél erősebb,
Szebbnél szebb
Férfi-fejedelem
Kérte meg a kezem.
Boldogságban és örömben
Nyolc fiókát fészkünkben
Kiköltöttünk, kikeltettünk...
De társamat megragadták,
Elhurcolták, elrabolták.
Fészkünk egyetlen fiókával
Sem gyarapodik, szaporodik.
Fészkünk fiókák egyikével
Fogy, fogyatkozik.
Ó, szentséges istenek!
Hát így rendeltétek,
Vajon ti rendeltétek...

„Vajon ti rendeltétek?” – töprengett Anna.

Az asszony zsákmánnyal tért haza. Elfáradt. Akkor kifinomult hallása és szaglása egyszerre érzékelte az állat motoszkálását, mozgását, sőt a szagát is az erdőben. Egy nyúl volt. Nem hiába futott a felzaklatott asszony a szerencsétlen pára után.

Megadatott az enniváló. Anna megetette a gyerekeket, lefeküdt Katerina mellé, átölelte, és azon nyomban elaludt.

Álmában egy sötét, nyirkos hajlékot lát, és... a porból meg a hamuból rút, megcsonkított szörnyek sereglenek oda. Nem olyan veszélyesek, mint amilyen undorítóak. Bütykös karmait az emberekbe vájják, úgy tartják, hogy ők is saját nemzetségükből-törzsükből valók, ezért magukkal akarják vinni a szerencsétleneket. Anna nem fél. Tudja, hogyan lehet könnyen megszabadulni a szörnyektől. Nagy erő lakozik az egyszerű emberi szóban. Anna mindegyikhez odamegy, és ezt ismételteti: „Tűnj el!” És eltűnik a szörny. De újabb és újabb gyalázatos pára mászik az ajtóhoz. Ekkor Anna mind a tíz ujját szétterpeszti, a szörnyekre irányítja, és ezt sziszegi: „Sipirc, szét, sehonnai népség!” El is kotródtak.

Por, por mindenütt. Az asszony szélesre tárja az ajtókat, és új nap születik a Földön. A zöld erdő mögül előbukkan a Nap.

Anna felébredt. Kislánya egyenletesen lélegzik a közelében.

Megmentette Katerinát, megmentette, betevő falatjuk is akadt bőven. A lányok-fonta hálóval fogták a vadkacsákat, és rekesztették el a kis folyót. Jólakhattak, sőt, már télire is tartalékolhattak.

Teli hassal elunták magukat a gyerekek. Rossz az embernek társak nélkül, rossz a gyerekeknek játszópajtások nélkül. És akkor Anna elkezdett énekelni. Halat fog – dalol. Főz – énekel...

Énekel Anna, és leomlanak házának falai, besétál rajtuk a múlt és a jövő, csaták dúlnak, szenvedélyek tombolnak, emberek születnek és meghalnak, nemzedékek jönnek, nemzedékek mennek.

Énekel Anna – be-betér házába a vidámság és a szenvedély, titkok meg intelmek sejlének. Hiszi, hiszi az asszony, hogy közelg az idő, amikor felnőtt fiai múlhatatlanul betartják az ősök szentesítette szertartásokat, és beköszönt a földre Kazim ünnepe.

Múlik a nyár. Énekel Anna. Három gyermeke hallgatja, Pjotr elment. Eltávozott a jólétből. Beevett a piros, piros, élénkpiros tőzegszederből. Böven termett az idén. Mohón habzsolták a fiúk az éretlen bogyókat, felpuffadt a hasuk. Az asszony szembeszállt a betegséggel. Valamennyi erejét, érzését, egész lényét ujjbegyeire összpontosította, amikkel a hasukat nyomkodta, gyúrta. Minden szedret szétdörzsölt, minden szemet szétmorzsolt. Sztyepant megmentette, de Pjotrra nem futotta ereje.

Énekel Anna, és eltűnődik: „Élet – a tajgai folyó partján nőtt fa élete. A meredek partszegélyen termett fa a vízbe zuhan. A vén fák is a vízbe hullnak, a fiatal fák is a vízbe halnak – nem válogat a folyó, nem rostál az élet...

De a kis folyót, annak viharos vizét csendes medrébe ki terelte? Ki?”

Az őszi hóval öröm köszöntött a szálláshelyre. Megérkezett Anna nővére a tizenhat éves Szandorral és az öreg, vak Kuzmával. Három szánon jöttek, három fogatra való szarvassal. Lisztet, sót hoztak.

Marfa nem ismerte meg a büszke szépséget, Annát: egy ősz öregasszony állt előtte. Összecsókolóztak, összeölelkeztek és sírtak a testvérek.

– Tavaly kerestünk benneteket, korán kitavaszkodott, megindult a jég a folyókon – motyogta fogai között Marfa.

– És idén is sokat kutattunk utánatok, még szerencse, hogy az Öreg Kuzma ismeri ezeket a helyeket, eljött velünk, de nem tudhattuk, hogy megtalálunk-e benneteket, vagy sem.

– És Darja, hol van Darja?

Nagy baj történt vele. Megháborodott. Félmeztelenül találtak rá Vutvozs és Pomut között teljesen véletlenül, lyukas szarvasszőr csizmájából kivillan a sarka meg a lábujja, bundája darabokban lóg rajta. El akar menekülni az emberek elől, szitkozódik. Az a rögeszméje, hogy az emberevő Anna felfalta az összes gyermekét, hogy a torumlori óriás minden éjjel eljön hozzá – panaszkodik, hogy egy idegen láb az ő eleven szívét tapossa...

Gyerekeit sokáig keresték, de egyiket sem találták meg.

– Szegény asszony, szegénykém – sóhajtozza Anna. – Egy nagy farkas vette őket üldözőbe. Bizonyára anyjuk szeme láttára tépte szét a gyerekeket a fenevad.

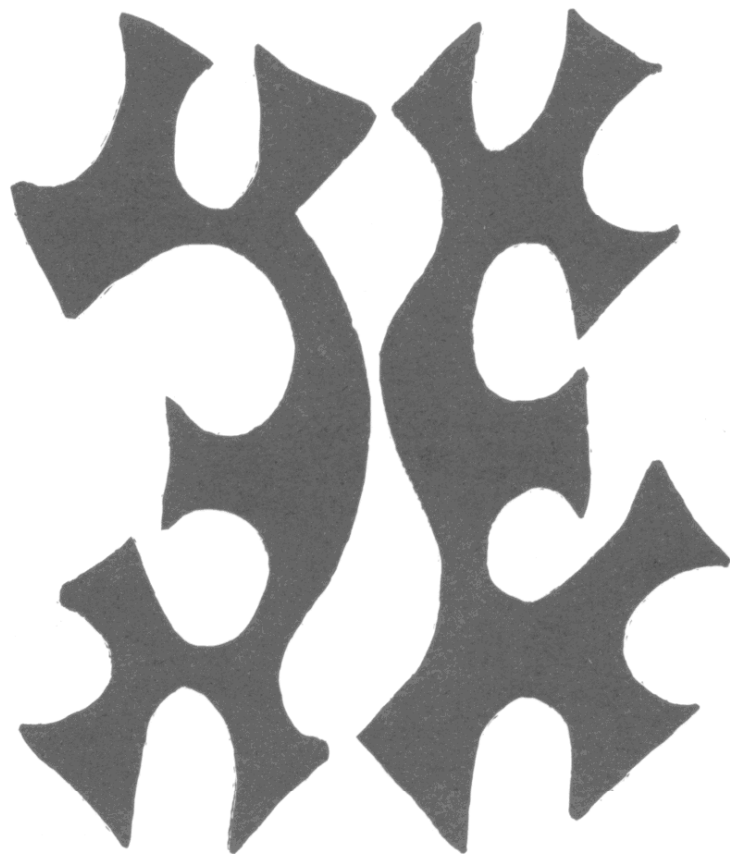
– Szerencsétlen teremtés – sóhajtozza Marfa.

– A torumlori óriásról még akkor hallott Darja, amikor együtt vándoroltunk a tundrán. A Torumlor-tó közepén található szent szigetet, amit az óriás szívének tartanak, női láb még nem érintette az idők kezdete óta. De azon a tavaszon előljárók érkeztek Torumlorba, és kérték a település vezetőjét, hogy gyűjtse egybe a népet, mert jó hírrel jöttek. És elment az egyik előljáró asszonya a szent szigetre, fegyverével hadonászott, káromkodott. Ki tűr el ilyen szentségtörést, megölték az asszonyt... ez volt minden baj okozója...

Őt szánnal utaztak el. Anna életének zivataros időszaka a múlté. Visszafelé szaladnak, futnak a fák az elhagyott állomáshelyhez, fájdalomkönyvek öntik el az asszony arcát. Anna látja élő gyermekeit, és örömkönyvek patakzanak a szeméből. Büszkeség fogja el, amiért hármat megmentett, mégiscsak életben tartott.

Anna ma elköltözik az Alsó Világba. Negyven telet élt férje nélkül. Negyven évet élt nélküle a Középső Világban.

Nyugodjék békében!

A CIVILIZÁCIÓ ÉRINTÉSEI

A generációmbéli hanti asszonyoknak szeretettel

A mű eredeti címe:
Касания цивилизации
In: Мир Севера 1997/3. 49–64. p.)

Fordította: Nagy Katalin
Lektorálta: Vándor Anna

1. fejezet

A hívó hang

A legutóbbi hónapban egyetlen érzés uralkodott el rajta: önmaga megsebzett Lelkévé, vérző, lüktető, sebek és ütések tömegétől felpuffadt testévé válik. Ez a test egyre csak növekedett és növekedett, végül hatalmába kerítette minden érzését, gondolatát.

Tatjana saját szemével látta a mélyen tátongó sebek szélein megalvadt vért, a kék-zöld foltokat, látta, amint a test teljes felületén száradó mocskos hegeken át szivárogtak a hatalmas, élénkvrös, friss vérfoltok, majd kis patakba gyűlve valamiféle feneketlen fekete szakadékból ömlöttek. Tudta, hogy még mindig sajog, zokog Lelkének élő bensője. A körülötte lévő világ elvesztette jelentőségét, s csak haldokló Lelke volt az egyedüli valóság. Érezte, hogy lelkének lüktetése egyre gyengébb és gyengébb...

A fiatalasszony majdnem egy hónapja feküdt a járási kórház hatalmas kórtermében, és ezalatt egyetlen szót nem szólt sem az orvosokhoz, sem a nyomozókhöz, sem a szállásadó-nőjéhez, aki nyájas képpel állított be hozzá, letett az éjjeliszekrényre valami harapnivalót, és orrhangan motyogott valamit. A szobatársak már hozzászoktak a hallgatag asszonyhoz, s – noha a kórházi unalom hosszú beszélgetésre, kapcsolatok keresésére ösztönzi az embert – nem háborgatták Tatjanát.

A Lélek pedig folytatta haldoklását, már nem duzzadt többé, nem vérzett, lassan szikkadt, töpörödött. A körülötte lévő tér kiszabadította magát, s helyébe az abszolút üresség homálya kúszott. Megszűnt minden fájdalom, helyébe a mindent átható kozmikus hideg tódult. Nincs többé meleg, csak hideg, hideg és hideg. Fázik a keze, fázik a lába, didereg Lelkének csipetnyi maradéka.

Véget ért a következő, végtelennek tűnő nap. A betegek elaludtak, csak Tatjana nem alszik. Kint sötét szeptemberi éjszaka honol. Az éj felerősítette a belső didergést, és csillapíthatatlan, mindent átható remegés lett úrrá az asszonyon. Hangosan megrázkódott az infúziós üveg, ami valami éltető nedvet áramoltatott éjjel-nappal a gyenge testbe. A körülpólyázott vénába szűrt tű veszélyesen megrándult, meg kellett volna fogni, de a gyámoltalan fiatalasszony nem tudta felemelni elerőtlenedett bal kezét, és átvezetni a jobbhoz. A remegés erősödött.

A homályos kórterem furcsán vibrálni kezdett, megmozdult a levegő, s valahonnan fentről melegség áradt. Tatjana felemelte fejét, és fent, a mennyezeten keresztül megpillantotta két éve elhunyt, szeretett nagyanyja szomorú szemét. Tatjana hanti szálláshelyen született, nem messze a kicsi Vutvozs falutól, s nagyanyja volt az egyetlen közeli hozzátartozója. Most, amikor unokája súlyos lelkiállapotba került, az öregasszony sietett a segítségére, s bár fizikai valóságában nem lehetett jelen, teljes erejéből nyújtotta felé meleg, simogató kezét. Puha ujjai megérintették Tatjanát, otthonos melegség vette körül. Abbamaradt a remegés. Titokzatos erők áramoltak testébe, s anyanyelvén csendült fel a gyönyörűséges dal:

Unokám, én kis unokám,

Gyere, jöjj hozzám.

Gémberedett kezed megmelegítem, megmelegítem

Dermedt lábad megmelengetem, megmelengetem....

Azután a hang távolodni kezdett, majd elnémult. Tánya óvatosan felült az ágyban, körülnézett. A kórteremben minden a szokásos volt: sehol semmi mozgás, se hang, a betegek mindnyájan alszanak; csak a testében áramló erő érezte az asszonnyal, hogy valójában mégis történt valami.

Tatjana rápillantott az infúziós üvegre, még másfél órára való folyadék volt benne. Aztán óvatosan kihúzta vénájából a tűt, s lelépett a padlóra. Szédült, de akaratereje nem hagyta el.

Belelépett a papucsába, magára terítette a kórházi köpenyt, s kiment a folyosóra. Az ügyeletes nővér nem volt a helyén. Még maga sem tudta, mit akar csinálni, odament a lépcsőhöz, s elindult a földszintre. Elviselhetetlenül nehezeire esett a menés, minden lépés fájdalommal járt, belül mindene égett, összevert feje gyengén tartotta magát a nyakán, kificamított keze még nem szolgált biztos támaszul, ezért újra és újra a korlátnak kellett dőlnie.

A földszintre érve fogta fel, mit és miért cselekszik. Örült agyszüleménye egész lényét hatalmába kerítette: „Most, azonnal, bármi áron ki kell jutnom ebből a kórházból. Most, azonnal, bármi áron el kell tűnnöm ebből a városból.”

Akaratereje győzedelmeskedett meggyötört testén. Minden különösebb nehézség nélkül megtalálta és kinyitotta a szellőzőablakot, majd az utcára jutva gondosan behajtotta, s vánszorogva elindult szállásadójának nyomorúságos viskója felé, ami, szerencsére, a kórház közelében volt. Az üldözéstől való félelem megsokszorozta erejét, így elég gyorsan eljutott a dűledékhez, aminek hideg, korhadt melléképülete alig egy hónapja ragadta el törekeny, kékszemű kisfia életét.

A szállásadónő megrémült, amikor meglátta Tányát az ajtóban, álmos szeme ugrálni kezdett, keze megremegett. Aztán szálnalmas arca, ami magán viselte a gyakori italozás nyomait, szolgalelkűen felragyogott, és egész lénye ezt sugallta: „Parancsolj velem!” A szállásadónő volt az asszony bántalmazásának egyetlen tanúja, mostanában idézték be a bíróságra, és nagyon félt, hogy Tatjana kibeszéli, hogy bizony ő is ludas volt a lányanya erkölcsi vesszőfutásában. Megkeseredett, eldurvult, ám valaha könyörületes lelke tisztán érezte, hogy ő is vétkes Tatjana gyermekének halálában.

– Pana néni, haza kell utaznom. Pénzre van szükségem – szólalt meg hosszú idő óta először Tatjana, szinte maga is meglepődött a saját hangjától.

– Mi a tudát agyaltál ti? Tórházban a helyed...¹¹

– Pana néni, adjon pénzt, amennyit csak tud, megküldöm – ismételte meg kérését még határozottabban Tatjana.

– Méd ilyet, méd ilyet...¹² – pöszítette Pana asszony, és elindult odújába.

Tatjana megkapta a pénzt, és átment egykori menedékhelyére. Kinyitotta a rozoga, összetákolt ajtót, de a pinceszoba fojtó, áporodott szaga megtorpantotta, szédülni kezdett, és ájultan zuhant a padlóra. A háziasszony fel-alá rohangált a házban.

– Ne hívj mentőt! Teát! Adj egy forró cukros teát! – nyöszörögte Tatjana.

A tea meg a kórháztól való rettegés magához térítette a fiatalasszonyt. Leküzdötte a szédülést, az egész testében újból erősödő fájdalmat, és megint kapkodni kezdett. „Bármi áron, de sikerülnie kell. Sikerülnie kell, mielőtt az ügyeletes nővér elkapna.”

Úgy érezte, hogy a szedelőzködés, majd a vasútállomásra vezető út sosem ér véget, minden pillanat örökkévalóságnak tűnt neki. Az „elutazni, elutazni, sürgősen elutazni” gondolatra összpontosított hihetetlen akarattal, alig tudta egybetartani elhomályosodó tudatának széthulló darabkáit. Miután megvette a jegyet a legközelebbi, Északnak tartó vonatra, elvergődött ülőhelyéig, és ismét elvesztette az eszméletét.

2. fejezet

Út a kihűlt családi fészekhez

Nagyanyja hívó szava átjárta egész lényét; arra sem emlékezett, hogyan jutott el a gázosok falujához, ami a Kazim mentén, a szülőföldjén volt. Halványan derengett neki az arctalan embertömeg, homályosan emlékezett azokra a szemekre, amelyek undorodva bámulták elcsúfított arcát, ő pedig vég nélkül szajkózta ugyanazt szóról szóra: megverték, kirabolták, sem-

¹¹ Mi a csodát agyaltál ki? Kórházban a helyed...

¹² Méd ilyet, méd ilyet...

mire sem emlékszik, s most haza kell mennie. Az emberek el is hitték, és segítettek neki. Legutóbb egy kis motoros hajóval utazott, amelyik uszályt húzott a faluig, amiből távolról csak hatalmas vascövek halma meg tíz-húsz girbegurba gerenda látszott. A hajón határozottan jobban érezte magát fizikailag. Aludt, aztán kiment a fedélzetre, s még mindig homályos tekintettel figyelte, amint a szépség-fákat elnyeli a kérlelhetetlen folyó. Láta, hogy a part menti fák sejtve a veszélyt minden erejüket összeszedték, hogy életüket megmentse: szívósan kapaszkodtak a tápláló anyaföldbe. Mindhiába, a víz tette a dolgát, módszeresen, lépésről lépésre támadta a legtitkosabbat: pucérra vetköztette a fagyökereket. Az elfutni képtelen, gyámoltalan cirbolyafenyők, nyírek, berkenyék egyre lejjebb és lejjebb hajtották fejüket. Végül kiszakadtak az utolsó gyökerecskék is, és belezuhantak a vízbe. A folyó örömmel ragadta magával a fák tetemeit, elsodorta őket, ki tudja hova, majd új erővel kaparintotta meg következő áldozatát.

Késő este értek a faluba. A legénység – hárman voltak – a partra készülődött ismerőseihez. Tatjanának sehova sem akaródzott elmennie, tudta, hogy holnap nehéz nap áll előtte, ezért megkérte a kapitányt, hadd maradjon a hajón.

Egyedül volt, nem jött álom a szemére. Ismét nagyanyja meleg keze nyúlt el fölötte, s hívta, hívta haza. Az asszony meg sem várta a napfelkeltét, fogta a mocskos hátizsákot, amit még korábban fedezett fel a kajüt sarkában, összehajtotta, és beletette a takarót. Azután be ment a konyhába, ott talált két száraz kenyércipót, letakarított minden falatot a koszos asztalról, becsomagolta az elemózsiát valamiféle rongydarabba, s a takaró tetejére rakta. Vutvozsig, ahova készült, még több mint százhusz kilométer volt hátra – ez öt-hét nap járás, ha el nem téved. Tatjana átkutatott minden sarkot, a konyhaasztal minden fiókját, s talált még három konzervet, metélt tésztát, egy kis cukrot, teafőzetet meg gyufát. Továbbá rábukkant egy jó késre és egy rozsdás fejszére is. Mindez majdnem elég volt ahhoz, hogy útnak induljon. Csakhogy kint hideg, nyirkos ősz volt, ezért csizmát is kellett kerítenie. Átkutatta a hajó minden rejtett zugát, de csizmára sehol sem lelt, talált viszont egy vitorlavászon viharkabátot meg egy szakadt posztóharisnyát.

Tatjana nem várta meg a reggelt, útnak indult. A falu pislákoló fényei gyorsan eltűntek, a fiatalasszony elmerült a sötét, zord erdő hideg ölelésében. A veszélytől való jogos félelem egyszerre feloszlotta a ködfoszlányokat, agya kitisztult, elméje kivilágosodott. Látása, hallása megélesedett, kitűnően érzékelte a legkisebb mozgást, a legkisebb zajt.

Már a Nap is felkelt, felfrissítette, megnövelte erejét, és Tánya magabiztosan ment a felé nyújtott nagyanyai kéz irányába. A Nap nyugodtan tette meg napi útját, s lassan a fák fölé hajolt. Az asszony csak ekkor kezdte érezni, hogy lába egyáltalán nem engedelmeskedik. Nem akar többet gyalogolni. Tánya leült egy alacsony, mohával benőtt zsombékra, lába azonnal hozzátapadt, és úgy tűnt, többé semmilyen erő sem képes elmozdítani onnan. A fiatalasszony lebukott, s a hideg, nedves földhöz simult. „Nem! Tűzrevalót kell gyűjtenem! Nem! Tűzet kell gyűjtanom! Felállni, felállni, felállni...” – parancsolta az esze. Minden ereje elfogyott. Csak egy kicsit pihenhetne, csak egy picit aludhatna. „Kelj fel, azonnal kelj fel!” – biztatta tudata. És Tatjana felállt. Száraz rőzsét gyűjtött, tüzet gyűjtött. Elővette a hátizsákából a hajóról elhozott lábaskát, vizet hozott, feltette a lángra. És csak ezután ült le örvendezve a tűzhöz. Levette szétszaggatott nedves cipőjét, odanyújtotta fáradt, zsibbadt lábát a mindent felélénkítő Nagy Tűzistennőnek.

Bealkonyodott. Az öreg szarvascsapás mentén, amelyen Tatjanát vezette a nagyanyai kéz, a fák csúcsai fölött előbukkant az épp megszületett, fiatal Hold. Körös-körül csend honol, mindenütt szépség és tisztaság. A Tűzistennő melengette láb ismét engedelmeskedni kezdett, bár még mindig erősen fájt. Tánya evett, erős, forró teát ivott, hatalmas halom fenyőgallyat hordott össze, s puha ágyat készített magának.

Fát gyűjtött, hogy legyen mivel tüzelni a hosszú, hideg éjjelen, megszártotta cipőjét, ruháját, és hozzálátott beteg lába gyógyításához – még hosszú-hosszú út állt előtte. A forró

hamut összekeverte a túlevéllel, ahogy ezt egykor nagyanyja tette, felhúzta az óriási posztó-harisnyát, és – lába bőrét megegetve – csordultig töltötte a keverékkel.

Lába megnyugodott, elmúlt a fájdalom. Tatjana lefeküdt az előre elkészített ágyra, és azonnal elaludt. Azt álmodta, hogy hatalmas, cobolyprémmel borított ágyon lustálkodik. Körötte világoszöld, parányi meleg Napocskák sugarainak ezreivel átjárt mesebeli erdő. Ő pedig olyan kicsi, pöttömnyi ezen az óriási pehelypuha ágyon. A szörme magas, selymes. Tatjana elvész benne: mintha úszna rajta, mintha fölé emelkedne, majd újból és újból élvezettel merülne bele a könnyű pelyhekbe. A szörme csiklandozza, simogatja őt... Tánya ajkán édes mosollyal ébredt: „Szülőföldemen vagyok. A Nagy Kazimi Istennő cobolyprémes térdén.”¹³

A derűtség másnap sem hagyta el a fiatalasszonyt. Csodálatosan meleg, napfényes idő volt. Éppen egy kis patakon kelt át, amikor jobbról valami zajt hallott Tatjana. Megfordult, hallgatódzott, és megdermedt a látványtól. Egészen közel, félig feléje fordulva egy nősténymedve ült a terebélyes fa alatt. Az irányából fújó szellő könnyedén játszadozott sűrű, selymes szőrével. Bundája ragyogott a lehanyatló nap sugaraiban, frissnek, tisztának, ápoltnak látszott. Medvemama kényelmes pózban ült, szeretettel nézte a patak partján hancúrozó két bocsocskáját. Tatjana tett néhány óvatos lépést, elrejtőzött a fatörzs mögött, és élvezettel gyönyörködött ebben a látványban. A bocsok hemperegtek, játékosan harapdálták, paskolták egymást, s hoppsz, máris anyjukhoz futottak, aki dédelgette, magához ölelte őket bozontos mancsával. „Micsoda boldog édesanya!” – gondolta Tatjana, de belemart az elveszített kisfia utáni vágy, és öröme elszállt. Tatjana felnyögött, elméje elhomályosult, s lassan lebukott a fa tövéhez. Medvemama meghallotta a zajt, hangosan rámondott gyerekeire, s mindhárman eltűntek a bokrok között.

Nagyanyó tovább szólígtatta. Az ötödik napon hideg eső kezdett szitálni, feltámadt az északi szél. Tatjana teljesen átázott az egész napos gyaloglásban, elfáradt, lába ismét hasogatott, alig bírta mozgatni, így igen lassan haladt. Mindenképpen meg kellett volna állnia tüzet rakni, teát inni, de körülötte nyirkos és ingoványos volt minden. A távolban egy fenyves erdő tűnt fel, legalább addig szeretett volna eljutni Tánya, és tovább vonszolta engedetlen lábát. Közvetlenül a fenyves előtt egy mély mocsári patakra bukkant. A didergő asszonynak sehogy sem akaródzott belegázolni a fagyos vízbe. Körülnézett, és százméternyire meglátott egy, a patakon áthajló, félig kidőlt cirbolyafenyőt. Odavánszorgott. A fa csúcsa nem érintette a földet a túloldalon, de ilyen magasságból talán le tud ugrani. Tatjana fölkapaszkodott a fa törzsére, és kövér ágaiban kapaszkodva mászott előre. Már majdnem elérte a partot, amikor elvétette a lépést, megcsúszott, és a fatörzsnek vágódott. Megtántorodott a váratlan, éles fájdalomtól, elvesztette egyensúlyát, és beletoccsant a jéghideg vízbe. A száraz partra vergődve azonnal gyufáért nyúlt, de az nyirkos volt. Az agyonfagyott, legyengült asszony rémülten döbrent rá, hogy gyufa nélkül maradt. Szerette volna csillapítani a remegését, hogy felmelegedjék, átkarolta önmagát, és összekuporodva leereszkedett a földre. Minden ellene esküdött. Nedves ruhája rájegesedett az erősödő szélben, felülről az eső ömlött rá, alatta a kemény, nyirkos föld volt, a hideg a szívéig hatolt. Védekező teste erőtlenül vacogott. Menni, menni kell! Tatjana megpróbált felemelkedni, de a jobb térdében érzett fájdalom újból a földre teperte.

Ekkor hirtelen, mint a kórházban, megjelent előtte nagyanyja szomorú szeme, érezte dédelgető, meleg kezét. Megszűnt a remegés. Az asszony felállt, felemelte az első, útjába adódó botot, s arra támaszkodva ösztönösen vánszorgott tovább. Húsz lépés után egy benőtt ösvényre bukkant, amelyik a másik irányba vezetett. Gondolkodás nélkül befordult, s elindult rajta. Ment, ment és ment. Aztán váratlanul az az érzése támadt, hogy valami óriás állja útját. Felnézett, s csaknem az orra előtt egy rogyadozó vadászkunyhó árválkodott. Tánya félretolta a gerendát, amivel az ajtót betámasztották, és egy emberi lakban találta magát. Dohos, áporodott szag csapta meg az orrát, de fent, a fekvőpadka fölött néhány vedlett szarvasszörre

¹³ A kazimi hantik elképzelése szerint a Kazim folyó védő szellemének egyik megnyilvánulási formája a coboly. Úgy tartják, hogy mindenki, aki a Kazim földjére érkezik, az istennő cobolyprémes térdén ül. Schmidt Éva kiégésítése szerint a test egésze a föld, a térd ennek környékét jelenti.

bukkant. Az asszony lázasan kapott utánuk, leráncigálta őket a fekvőhelyre, lehányta magáról az összes nedves hacukát, bebújt a szőrkupac alá, és elalélt.

Arra ébredt, hogy elviselhetetlenül fáj a lába. Kint sötét volt, makacsul ömlött az eső. Elhagyott házikó... Szíve megremegett a félelemtől. A meztelen asszony feltápáskodott, magára dobott valami rongyot, botjára támaszkodva fél lábon odabicegett az ajtóhoz, és szélesre tárta. Kiment a hideg őszi esőbe, körbejárta a házikó négy sarkát, mindegyiket megkopogtatta, és ezt mondta: „Aki ideszokott, tüstént hordja el magát. Ember érkezett...” Megnyugodott. Bement a házikóba, és a vak sötétben kutatni kezdett a falak mentén. Végül kezével kitapogatott egy rongyos zsákocskát. Kétszersült darabkák voltak benne, meg két doboz gyufa. Lábában azonnal szünni kezdett a fájdalom, s testének minden elgyötört sejtje mérhetetlenül hálálkodott a hantik valamennyi generációjának, mindazoknak, akik megalkották és megtartották a túlélés bölcs törvényét¹⁴.

A csálé vaskályha mögött egy halom száraz fát meg nyírkérget fedezett fel. Fellobbant a láng. A hön várt meleg helyett azonban maró füst terjengett a házikóban. Az asszony elkeseredett, de a kályha fényénél meglátta, hogy a cső egyszerűen oldalra dőlt, s nem illeszkedett a lyukba. Gépiesen odakapott, kezét ugyan jól megégette, de a cső a helyére került. A ház meg-elevenedett. Tatjana felmelegedett, enni akart. Előbb azonban el kellett volna mennie vízért. Az asszony alaposan szemügyre vette beteg lábát. Megkékült és megdagadt. Képtelenség járni rajta. A sarokban meglátott egy öntöttvas üstöt, fogta, előhúzta a hátizsákából a fazekat. Fél lábon ugrálva kiment, az esővíz folyása alá rakta az edényt, pedig nemrég még a leggonoszabb ellenségének tartotta az esőt. Most bezzeg örvendezett neki. A forró tea, a falatka kenyér meg a konzervmaradék felélénkítették. Tatjana a gyógyításhoz készülődött. Megint kiféllábazott a házból, és tüleveleket meg tőzegrozmarint gyűjtött. Mindezeket megfőzte a fazékban, majd a forró vízzel együtt beleöntötte az üstbe, s belelógatta sajtó lábát. Hosszú procedura volt: többször kimerte a vizet az üstből, újramelegítette, majd ismét visszaöntötte. Összevert lábában nem szűnt a fájdalom. Lehet, hogy kificamodott, s helyre kell rakni. Tatjana kiskorában egyetlen egyszer megfigyelhette, hogy csinálta ezt nagyanyja barátnője. Szolgálatkész tudata most a legapróbb részletekig pontosan felidézte ezt a napot. Az asszony a sugallatnak engedelmeskedve közvetlenül a térde alatt két kezével átszorította fájó lábát, és teljes erejével lefelé rántotta. Tényleg megroppant benne valami, de a fájdalom kibírhatatlan maradt. Ekkor fogta a kést, megizzította a tűzben, majd lehűtve gyors ütésekkel mért élével a megpuhított, feldagadt lábikra teljes hosszában. Pontosán úgy, ahogy egykor nagyanyja tette egy kiszáritott csukaállkapoccsal. Lábát vörös gyöngyök borították, vére patakokban ömlött a padlóra. Megvárta, amíg eláll a vérzés, a kötözőszer alá tette a meggőzölt tülevelet, s szorosan bepólyálta beteg térdét.

A daganat néhány nap múlva lelappadt, fájdalma enyhült, ennivalója mind elfogyott, így tovább kellett indulnia. A sántikáló asszony három nap múlva Vutvozs felé közeledve megpillantotta a családi szálláshelyet.

3. fejezet

Az emlékezés fájdalma

Tatjana még világosban ért a házhoz. Eltelt két, végtelennek tűnő év, de minden a helyén maradt, csak nagyanyó személyes dolgai mentek el vele a másik világba. Az asszony odament a tűzhelyhez, ami féltve őrizte a nagyanyó keze gyújtotta utolsó tűz hamuját. Megszámlálhatatlanul sokszor szívta magába otthonukban az újból és újból felszított tűz melegét. Emlékszik, amikor pöttömnyi lánykaként felébredt a szent tűz hangjaira, kikászálódott a meleg

¹⁴ Az élelem és a tűz életet menthet, ezért hagynak a házban valamilyen elemőzsiát meg gyufát a tűzgyújtáshoz.

ágyból, és mezítláb szaladt a felhevített tűzhelyhez. Nagyanyja a meleg térdére ültette, két karjával forró kebelére ölelte, s a kislány újra elaludt a lángok ringató, meghitt duruzsolásától.

Tatjana ma mozdulatról mozdulatra megismételte nagyanyó cselekedeteit, újból felélesztette a kihűlt tüzet. Azután nagyanyja kedvenc helyére ült, s rátört az emlékezés fájdalma. Fizikai fájdalmát csökkenteni igyekezvén maga alá húzta a lábát, s átkarolta önmagát. E szármalmas mozdulat átszakította a gondosan felépített gátat, s patakokban ömlött szeméből a könny. Tánya úgy ölelte magát, mintha meleg nagyanyját karolná. Úgy karolta magát, mintha meleg fiacskáját ölelné. Akár a Világot is elárasztani képes könnyeinek tengerébe vegyültek fájdalmas, elnyújtott nyögései. Úgy érezte, hogy az élet egyetlen igazsága: a kilátástalan női magány.

Tányát egy tizenhét éves fiatal lány szülte, itt, ebben a házban. Születésénél nagyanyja bábáskodott. Tánya zabigyerek volt. Azokban az években e szégyenletes körülmény elég volt ahhoz, hogy bukott nő legyen az anyából, aki kislányát mindössze hat hónapig táplálta, majd megszökött a szigorú, parancsolgató nagyanyjától, s mindörökre az ő gondoskodására bízta Tatjanát.

Sok-sok év múltán a felnőtt lány találkozott ezzel a szülőföldjére visszatérő asszonnyal. Abban az időben anyja összetört lelke az alkoholhoz menekült. Tánya tudta, hogy anyja szült még gyerekeket valahol, de eldobta őket, ám a lány megsajnálta szerencsétlent, és nagyanyjától titokban csent neki ruhaneműt meg ennivalót. Ha édesanyja józan volt, félszegen vett az elébe rakott ételből, és arról beszélt a lányának, hogy apja a legvidámabb és legjobb ember volt a világon. Közben tekintete felmelegedett, felidézte rövid találkozásait, mesélt világosszöke göndör hajáról, kék szeméről. Ezekben a pillanatokban Tánya legszívesebben megcirógatta, megszeretgette volna édesanyját, és egyre csak arra várt, hogy az megszólítja őt, összeölelkeznek, és együtt sírják ki magukat. Amikor azonban részeg volt, kidobta a tulajdon lányát, azt, aki betevő falatjáról gondoskodott; minden boldogtalanságáért őt okolta, s ezt üvöltötte: „Mit meregeted a szemedet? Engem akartál elítélni? Tudd meg, hogy te magad is ugyanolyan szar vagy...”

Fél év múlva télen holtan találták anyját annak az elhagyott viskónak a koszos tornácán, amelyikben életét tengette. Temetésére csak két öregasszony jött el, a fagyos földet Tánya vájta ki nagyanyjával.

Tatjana nyáron felkereste szülei találkahelyét egy öreg lábaskamra alatt, közel a szálláshelyükhöz, illetve nagyanyja szavaival szólva az »irtásvágók« táborhelyéhez. A tizenhárom éves kislány tudta, hogy elüt a rokonaitól, hogy benne más valakinek a vonásai, érzései, érzékei tükröződtek. Időnként valamiféle gondtalanságot, indokolatlan életörömet fedezett fel magán, ami nem jellemezte sem törekeny édesanyját, sem erélyes nagyanyját. Tisztában volt azzal, hogy benne más mag sarjad – az apjára ütött. Szünös-szüntelen azon volt, hogy maga elé képzelje édesapját, róla ábrándozott folyton-folyvást, és álmaiban látta is a mesebeli, világosszöke daliát. Nagyanyja hatalmas szárnyai megoltalmazták őt az emberek megvetésétől, így annyit álmodozhatott, amennyit csak akart. Néhány év telt el ilyen álmvilágban, apja alakja követte őt. Merre jár, mivel szorgoskodik, mindenáron látni szeretne volna őt, és megmondani neki: „Papa, éppen olyan vidám vagyok, mint te. Találj meg engem.”

Leningrádban, amikor elsőéves volt az egyetemen, értesült a nagyanyja haláláról. A temetésre senki sem hívta, egy hónapjára jött meg a levél. Csak a tanulásra összpontosított, meg akarta mutatni a világnak, hogy ő nem egyszerűen egy részeges asszony zabigyeréke; állhatatosan szoktatta magát a gondolathoz, hogy egyedül van, többé nem támaszkodhat senkire sem. Abban a kenyérgyárban dolgozott, amelyik szívesen alkalmazta az örökké éhes egyetemistákat, így nyárra gyűjtött pénzt az útra, sőt nagyanyja barátnőinek apró ajándékokat is vásárolt, és a szünidőre hazautazott szülőföldjére. Teljes lelkéből azt kívánta, hogy nagyanyjának jó legyen a másik világban is. Miután a faluba érkezett, gondosan elvégzett minden szertartást, amit a hanti hagyományok megköveteltek. Volt szarvas, volt emléktor, háza befogadott minden vutvozsi embert. Az idősebb asszonyok őszintén hálálkodtak Tányának, megölelték,

sírtak, és azt hajtogatták, hogy méltó unokája a néhai nagyanyjának. Visszautazásra nem maradt pénze. Mikor meghallotta, hogy a földjükre érkezett és a régi prémállattenyésztő major mellett letelepedett olajosok szakácsot keresnek nyárra, jelentkezett. Fel is vették, de a szemtelen, részeg munkások nem hagyták őt békén. Panaszkodott a főnökének, aki jólelkű, kellemes ember benyomását keltette, s valamilyen oknál fogva emlékeztette őt gyermekkori álmainak édesapjára, bár külsőleg egészen más volt – alacsony és kövér.

Tatjana ma már nem emlékszik rá, hogyan és miért alakult ki közöttük bizalmas, baráti kapcsolat, de vonzódott a főnökéhez.

Aztán megadatott nekik a verőfényes dél, a meleg Fekete-tenger. A férfi szerette Tányát, elbűvölte őt a lány. A világ legszebb teremtményének nevezte. Tömértelen pénzt költött rá, felruházta, amennyire csak bírta. Ő pedig boldog volt és büszke, még a megbabonázott férfiszemek sokaságára is emlékszik.

A boldog, napbarnított lány visszatért Leningrádba. Gyengéd leveleket kapott, és fünek-fának elmesélte, hogy milyen boldog napokat élt át. Fel sem merült benne, hogy terhes maradhatott, de akkor sem keseredett el, amikor bizonyossá vált számára; boldog és gondtalan maradt, még nagyobb szorgalommal látott a tanuláshoz, csak hogy minél előbb utazhasson Hozzá. De a férfi valamilyen oknál fogva a járási központban akart vele találkozni.

Tatjana ma is emlékezik minden szavára, mert ezek annyira nem feleltek meg az ő akkori boldog hangulatának: „Hogy volt bátorságod meg nem írni, te csalo! Vagy abszolút ostoba vagy, vagy aljas zsaroló. Hallani sem akarok rólad többé. Különben sem tudni kitől van, ilyenek vagytok ti mind...” És elment. Elment örökre, őszinte értetlenséget hagyva maga után, hiszen Tánya nem követett el semmilyen természetellenes vagy felháborító dolgot.

Csak este tudatosult benne világosan, hogy gyereket vár, s hogy nem mehet vissza Leningrádba, ahol elfecsegte, hogy nem utazhat Vutvozsba.

Táplálnia kell önmagát és leendő gyermekét. Elindult munkát keresni. Mindenhol elmondta, hogy egyetemista, és szüksége van egy kis pénzre. Végül valaki elirányította egy bizonyos Pana asszonyhoz, akinek sürgősen szabadságra kellett mennie. Pana alacsony, telt, negyven körüli asszonyság volt. Örült, és ekképp selypített: „Nadon ló, nadon ló... Beutalót tapot.”¹⁵ Mikor kiderült, hogy Tányának nincs hol laknia, rögvest hozzátette: „Lakjál nálam, maladj nálam, tak tályha ninc.”¹⁶

Június elején megszületett gyenge, kék szemű fiacskája. Tánya nem engedte ki kezéből ezt a törekeny kis gombócot. Keze még ma is érzi ennek a gyenge testnek minden porcikáját. Magához szorította porontyát, s szinte látta, mint fut fürge lábacskaival gyermekkorában fehér rénzuzmóval borított fenyvesében. Megpuszilgatta az arcát, gyönyörködött szemecskéjében, s gyermekkori álmainak világosszöke daliáját látta benne. Erős, bátor és szép lesz, ha felnő, soha senki sem merésze majd bántani.

Idővel egyre bonyolultabbá vált a szállásadójával való kapcsolata. Pana asszony szeretője, akivel együtt ittak, mulattak, egyre szégyentelenebbül kezdte zaklatni Tányát. Pénze nem volt. Tatjana szó szerint kikönyörögte az asszonytól, hogy újból és újból adjon neki kölcsönt. Ha józan volt Pana, megsajnálta szegényt, adott is neki mindig, de ittasan hetet-havat összehordott Tányáról részeg szeretőjének és ivócimboráinak, akik között volt egy fekete hajú férfi, aki kétszer akkora volt, mint a háziasszony gavallérja. Tánya kartonpapír ajtaja alig takart valamit. Egyszer, amikor a háziasszony szokás szerint szidalmazni kezdte, hogy mennyi rondaságot művelt Tatjana, mennyire eladósodott, a fekete hajú nem bírta tovább: „Mit mocskolod őt, hisz’ gyereke van.” Azután odament Tatjana ajtajához, és bekopogott. Tányának nem volt mersze nem kinyitni. A férfi bement, kihúzott zsebéből egy marék pénzt, s az ágyra szórta. Majd szótlánul elment. Következő nap józanul jött, és hozott egy szatyor élelmiszert meg pénzt. Tánya elfogadta. Az egyetlen, amitől félt, hogy elapad a teje, kék szemű

¹⁵ Nagyon jó, nagyon jó... Beutalót kapok.

¹⁶ Lakjál nálam, maradj nálam, csak kályha nincs.

törékeny fiacskájának tápláléka. Pana szeretőjének a barátja egyre gyakrabban járt hozzá, s mindig józanul; szállásadója újból becsülni kezdte Tatjanát, hízelgett neki. Tatjana tudta, mi az az egyetlen, amivel egy nő fizethet, nem volt más választása. Gyenge fiacskája védelemre szorul, s ehhez neki erőre van szüksége.

Rendszeresen járt hozzá a férfi. Tánya sohasem tudta, mit gondol. Úgy tűnt, nem is gondolkodik. Tatjana sohasem tudta, mit érez. Úgy tűnt, nem is érez. Szótlanul jött, szótlanul ment.

Egyszer Tatjana felfigyelt a háziasszony különös viselkedésére: elhízott, kerek arcára döllyföt erőltetett, le sem tudta volna tagadni, hogy mondani akar valamit. Végül ki is bökte:

– Méj nem montad, hod nem vad olosz?¹⁷

Tatjana megértette, hogy szállásadója, mint mindig, most is kutatott személyes dolgai között, és belenézett az igazolványába.

– Nem mindegy?

– Méj nem szűt a szemed?¹⁸

– Olyan, amilyen.¹⁹

Pana asszonyságnak nagyon nem tetszett, hogy Tánya mindig higgadtan viselkedett, mindenről volt véleménye. Sehogy sem értette, hogy miért nem iszik, és miért vonzódnak hozzá a férfiak. Korábban kisebbségi érzése volt Tatjanával szemben, de most büszkén trónolt a mocskos konyhaasztalnál, és megvető pillantásokat vetett rá.

Pana felfedezése a fekete hajú viselkedését is azonnal megváltoztatta, az ő csipái is kinyíltak. Most tudta csak meg Tánya, hogy az ő szókészletéből sem hiányoznak a „Szuka, prosti, korcs...” szavak. Abbahagyta a bevásárlásokat, s részegen járt hozzá.

A pénz elfogyott. Tánya ismét a szállásadójától kért kölcsönt, de ő határozottan visszautasította. A kartonajtó mögött elhangzott egy s más: „Rendetlen, szaros”. A legneveltségesebb az, hogy mindennek épp az ellenkezője volt igaz: a lusta háziasszonnyal ellentétben a serény Tatjana a körülményekhez képest a legnagyobb tisztaságban tartotta nyomorúságos kutyatólját, igyekezett otthonossá varázsolni ezt a kis lyukat.

Esős, hideg augusztus köszöntött rájuk. Arra hivatkozva, hogy Tánya nem fizet a világításért, a háziasszony elvágott minden vezetéket, nem tudta bekapcsolni melegítőt. Kisfia egyre csenevészebb lett, gyenge sírása egyre halkult, gyenge karocskája, lábcskája egyre vékonyodott. Mivel Tánya nem volt bejelentkezve, nem vették fel őket a kórházba.

Hogy teje el ne apadjon, rendszeresen megdézsmálta a szállásadónő ennivalóját. De az észrevette, és nagy patáliát csapott:

– Tolvaj, lögvest átdlak a lendőlségnet.²⁰

– Nyugodtan, gyermekem van, muszájennem.

Pana asszonyság kezdte eldugdosni az elemózsiát. Hogy tejét megőrizze, Tatjana minden szoptatás után lefejté a maradékot, és megitta, hogy ez az éték is visszatérhessen haldokló fiacskájába.

Miután elaltatta kisfiát, a közeli intézményekhez futkosott munkát keresni. Mire hazaért, fiacskája már ébren volt, és keservesen sírdogált. Ma csendben maradt. Tánya lábujjhegyen ment be a szobába. Kisfia nyitott, kék szeme mozdulatlanul meredt a mennyezetre, szájacskája félig nyitva volt. Tatjana felkapta gyermekét, már kihűlt a kis teste. Magához szorította a parányi halottat, összevissza csókolgatta, és csak azt hajtogatta: „Nem történt semmi, nem történt semmi, jobb így. Most már soha, senki nem bánthat téged...”

¹⁷ Miért nem mondtad, hogy nem vagy orosz?

¹⁸ Miért nem szűk a szemed?

¹⁹ Az obi-ugorok a mongoloid nagyfaj jellegzetességeit mutatják: szakállnövésük viszonylag gyenge; elég lapos arcuk van, arccsontjuk erősen előreáll; szemréseik oldalirányban emelkednek, az epicanthus gyakrabban fordul elő; orrgyökük alacsonyabb és laposabb.

²⁰ Tolvaj, rögvest átdlak a rendőrségnek.

Este megjött a háziasszony. Feltűnt neki a különös csend, és bekíváncsiskodott a szobába. Amikor megértette, hogy mi történt, üvölteni kezdett: „Gyiltos! Lendőlség!... Menj a lendőlség!... Hívj mentőt...”²¹

Tánya csendben átölelte halott gyermekét, és azt gondolta, hogy jobb így neki, ennek így kellett történnie. Gyengécske, nem lett volna esélye ebben a világban.

Megjött a mentő, elvitték a kisfiút. Tányát nem. Pana asszonyság kiment valahova, s ezalatt bejött a fekete hajú. Csontrészeg volt, s odamászott hozzá. Tánya összeszedte minden erejét, és harcolni kezdett: „Gyűlöllek... Állatok, mind állatok vagytok...” Fogaival megragadta undorító testét, és marcangolta. A férfi ledobta magáról az asszonyt, vadul forgatta dagadt szemeit, s rátámadt. Tatjana lehajolt, meg akarta ragadni a görbe lábú széket. Nem sikerült. A hatalmas ökölcsapástól mint tollpohár röpködött félre. Amikor a földre zuhant, észrevette, hogy a hatalmas csizma talpa fölötté feketéll. Igyekezett összegömbölyödni, hogy megvédje a fejét és a hasát. Nem tudta. A rúgás az arcát érte...

Néhány nap múlva kinyitotta a szemét, és megpillantotta a hófehér kórházi mennyezetet.

4. fejezet

Életben maradni

Otthoni házikójában ébredt Tatjana, puha rénszörökön heverve érezte saját Lelkét. Régen nem érintkezett vele, sőt, azt sem tudta az asszony, él-e még az egyáltalán. Lelke helyén régóta csak mocskot, köveket cipelt. A tegnapi könnypatak tisztára mosta mindezt a rondaságot, csupán néhány súlyos darab maradt ott, de a meggörnyesztett Lélek már szabadon tudott lélegezni, kiegyenesedhetett a számára felszabadított térben.

Kiment a házból. Az erdő fölött felkelt boldog gyermekora ragyogó Napocskája. Ma nem szándékozott az asszony szemébe nézni, de gyengéden felé nyújtotta sugarait, és bőkezűen árasztotta el fénnel az otthoni udvart. Itt megszűnt a fájdalom, a megaláztatás, minden szabadon ontotta Tánya gyermekkori örömét, amit egykoron oly szentül őrzött jóságos nagyanyja. Nyugodt lelke ma érezte magát a szálláshelyen, de testetlen volt, s csak a háromnapos koplalás adott hírt fizikai létezéséről. Élelemről kell gondoskodnia. A közeli lábaskamrában egy kissé átmedvesedett liszteszsákot fedezett fel Tánya, és némi penészes élelmiszert. Úgy el volt foglalva ezek szétválogatásával meg a háztakarítással, hogy észre sem vette: ez a nap is elrepült. Másnap reggel nyírtaplóval kifüstölte a tiszta, kényelmes lakhelyet, levette a polcra a medvefejet²², s eléje rakta a frissen gőzölgő leveses- és teáscsészét. Így mondott köszönetet gyerekkori barátjának. Nagyon jól emlékszik rá, hogy amikor nagyanyja egész napra elment az erdőbe, egyedül hagyta őt otthon. S hogy unokája ne féljen, nagyanyó mellé tette a medvefejet, és ezt mondta: „Nem vagy egyedül, Ő megoltalmaz téged.” És ha a kislány ismeretlen zajokat, érthetetlen hangokat hallott, azonnal hozzásimult a hatalmas mohos medvefejhez, és megnyugodott.

A reggel a két legfontosabbról – a húsról és a halról – való gondoskodással kezdődött. Nélkülük nem lehet élni. Úgy tartották, hogy a kurjohi területek halban, vadban bővelkednek. Szorgos nagyanyja szintén hallal és szörmével tartotta el magát és unokáját.

Mit sem törődve fájós lábával Tánya elhatározta, hogy elmegy, s csapdákat állít fel az erdei vadaknak, hajdanában ezeket öt kilométernyire állították a szálláshelytől. Itt is van a hosszú, lankás horhos a magas hamvasáfonya-cserjéssel, amelyet Tánya gyermeknyelven egyszerűen

²¹ Gyilkos! Rendőrségre... Menj a rendőrségre... Hívj mentőt...

²² A medve szent állat. Elejtése után – az állat nemétől függően – tort ülnék. Húsát megfőzik, megesszik. Fejét (koponyáját) – a medvekultusz-rituálénak megfelelően – vagy az áldozófára akasztják, vagy a házban magas polcon, biztonságosan őrzik.

csak a „kék Napocskák helye”-nek nevezett. Itt gyűjtögette nagyanyja a hamvasáfonyát, s ide rendszerint kis unokáját is magával hozta. Ha a kislány elfáradt a sok jövés-menésben, szívesen heverészett az akkor hatalmasnak tűnő, áfonyától roskadozó bokrok alatt, és felfelé nézegetett. Csoda történt. A nagy sárga Nap sugarai a bogyókra vetődtek, azok meg lángra gyúltak, s apró hamvasáfonya-Napocskák sokaságává alakultak, ragyogtak, Tányáig értek, és megcsiklandozták őt kék sugaracskáikkal.

Gyorsan múlik az ősz. Tatjana tudta, hogy a hosszú télen csak az nem éhezik, aki ősszel fáradhatatlanul szorgoskodik. El is rekesztette gyorsan a kis folyót, csapdákat állított. Nagyanyja is így fogta a halat.

A természet ebben az évben ritka gazdagsággal ontotta kincseit: termett bőven mindenből, ezért Tánya téli tartaléka egyre gyarapodott. Megjelent az első ismerős. A cirbolyatobozmagok iránt érzett közös szeretet hozta őt össze egy kis burundukkal²³. Azzal kezdődött barátságuk, hogy Tatjana tobozokat hozott az erdőből, majd az udvarra szórta őket. A kis burunduk valahogy ráakadt erre a kész kupacra, odaszokott, és tartalékot kezdett felhalmozni magának. Gyermeki együgyűséggel az udvaron rejtette el a cirbolyamagot, a forgácsok között. Egyáltalán nem félt. Korán reggel, amint megpillantotta Tányát, gyorsan felfutott a farönkbe vágott fejsze nyelén, s hátsó lábaira állva éles füttyel üdvözölte őt. Ugyanígy fogadta az asszonyt, amikor hazatért az erdőből. Aztán egészen a házikó nyitott ajtajáig merészkedett, bement, körbefutott az asztalon, összegyűjtögette a morzsákat. Néhanapján, amikor az asszony csendben ült és varrt, az asztal szélére telepedett, s úgy figyelte. A tapasztaltabb burunduk-mama vélhetően elégedetlenkedett fiacskája magatartásával. Felmászott a közelben álló fára, s hosszan tartó füttyel hívta a kis oktondit.

A teljes értékű táplálék, a friss levegőn végzett munka megerősítette Tányát. Egészségesnek és erősnek érezte magát. Leesett az első hó. Tatjana kiment a szabadba. Fehérnél is fehérebb pelyhes ruhába öltözött a föld. A kócos hópelyhek lassan táncoltak a levegőben, majd puhán nyúltak el a fák ágain. E csodát látó fürge felhők gyorsan eliszkoltak a felkelő nap sugaraitól. Minden frissességet és tisztaságot árasztott. Tatjana elernyedett az elbűvölő erdő mesebeli fehérségétől. A fürge, folyton fújó fuvalom állhatatosan furakodott be kővé vált fájdalomdarabkái közé, makacsul zúzta porrá és söprúzta ki őket. A Lélek kiterjesztette birodalmát, és örvendezett. Az asszony rábízta magát az éltető levegőre meg élő Lelkére, és úgy döntött, hogy ma csak pihenni fog. Ment, ment, ment az erdőn keresztül. Visszaútban ráakadt gyermekkorra dombocskájára. Imádott itt a Jegor apó által készített szánon siklani, akinél pár rénszarvasukat tartották nagyanyjával. Az öreg nagyon szerette a kislányt. Hol van most? Vajon él-e még? Eszébe jutott a kis vidra, akit a jóságos Jegor ajándékozott neki. Gyerekes elképzelése szerint a vidra egy vérbeli szemtelen fickó volt, aki sohasem engedte számkóznia. Ha a kislány a dombra készülődött, a vidra azonnal nyomába szegődött, rátámadt szegénykére, megharapta, bundácskáját megszagatta. Ha Tánya felült a szánra, az állat szélsebesen lefutott, és keresztbe feküdt az úton. Hogy el ne gázolja ezt a kötekedőt, a kislánynak lesiklás közben irányt kellett változtatnia, egyenest bele egy hókupacba. A hó beterítette arcát, megtöltötte subája ujját, becsúszott gallérja alá... Tánya megsértődött, elsírta magát, és veszekedni kezdett a vidrával, aminek az állat szemmel láthatóan örült. Együtt ettek, együtt aludtak. Emlékszik, milyen szörnyű volt számára az a felismerés, hogy kis barátja nem olyan élőlény, mint ő: nem ember. A növekedő vidra senkitől sem félt, elcsavargott, amerre csak tudott. Ez lett a veszte. A szálláshelyhez közel állomásozó expedíció tagjai ölték meg.

Az első hó gyorsan elolvadt. Sokáig tartottak a fényes napok. Tatjana vörösáfonyát meg hamvasáfonyát gyűjtött. A tavat jégvárta borította, újra esni kezdett a hó. Történt egyszer, hogy Tánya, miután befutott a házikóba, kiment. Egyenesen az ajtó tövében állt egy sovány, didergő vadkacsa. Az asszony körülnézett – a nyomok a közeli tó irányába vezettek. Tánya felemelte a szárnalmas kis jószágot, de az nem mozdult. Bevitte a házba a váratlan vendéget, s

²³ Euráziában és Észak-Amerikában honos, menyét nagyságú, pofazacskós, a mókussal rokon rágcsló.

akkor látta, mi is a baja: eltört az egyik szárnyacskája. Bekötözte a kis sebesültet, szarvasszőr darabkákból meleg fészket készített, s ennivalót adott neki. A kiskacsa hozzá sem ért. Hogy meleg legyen a házban, Tatjana egész éjjel táplálta a tüzet. Reggelre felmelegedett az új ismerős, sőt még egy kicsit csipegetett is. Kíváncsiságának engedve az asszony követte a kis vendég nyomát, amely valóban elvezette őt a szálláshelytől több mint két kilométerre fekvő tóhoz. Felszínét már jég borította, mindössze egy helyen látszott kevéske víz a jégtáblák között. Szerencsétlen pára. Döbbenetes, hogy az emberbe vetett hite arra ösztönözte őt, hogy pici lábacskaival ilyen hosszú utat megtegyen a süppedő hóban. Most már ketten éltek. A kiskacsa felerősödött.

Elhúzódott az ősz, a napok ismét melegebbek lettek. A haltároló hombár úgy negyven méterre volt a háztól. Odaszokott a róka, úgy látszik, nem is egyedül. Kevés volt a hal, Tanya későn állította fel a rekesztéket²⁴, ezért sem tetszett neki ez a tolvajkodás. A készlet egy részét sikerült áthordania a lábaskamrába. Halat már nem is lehetett fogni, épp ideje volt lebontani a rekesztéket. Elvégezte a hálaadási szertartást a víz istennőjének, s munkához látott. Kihúzta a karókat, kihordta a partra, majd gondosan a fa alá állította őket. Amikor hazatért feltűnt neki, hogy a ház ajtaja ki van tárva, s bizony, nincs sehol az ő kiskacsája. Elindult pici barátnője keresésére. A csűr mellett néhány tollacskát és vérfoltokat fedezett fel. Tatjana szemmel láthatóan rosszul csukta be az ajtót, a kiskacsa kisétált, s azonnal elkapták a vérszomjas rókák. Ennyit gyötrődni, szenvedni, túrni – s mindez azért, hogy aztán felzabáljon téged valami gaz népség. Tatjana elhatározta, hogy elkapja az összes rókát, és saját kezével fojtja meg mindet. A csűr körül, ahol csak tudott, csapdákat, hurkokat állított. Végül a vörös gazember s két társa hamarosan csapdába esett. De sokat szenvedett barátnőjét már nem lehet többé feltámasztani.

Megérkezett a tél. A távoli lábaskamrában Tanya tankönyveket, iskolai füzeteket talált, meg két ceruzát. Szabadidejében, amiben ugyancsak bővelkedett az utóbbi időben, a tűz fényénél jegyezte le az napi tapasztalatait, életének múltbeli történetét.

Tanya azt sem tudta, milyen hónapot, napot írnak. Egyszer álmot látott. Diák, valamilyen téren áll, szél lobogtatja barna egyenruháját, fehér kötényét és fehér masnijait. Előtte magas fákkal borított dombok. Tanya váratlanul különös élelenséget érzékel a természetben. Nézi, nézi, és látja ám, hogy a fák csúcsán szép virágok szirmosodnak sárgán. Kristálytisza az ég. Balra felkél a Nap. Háta mögött távoli madárcsicsergés hallik. A kislány körül néz. Sárga, naparanyos madarak csapata egy kis fenyőt visz az égen. Úgy látszik, beköszöntött az újesztendő.

Jegor apóval kapcsolatos gondolatai egyre gyakrabban és gyakrabban felkavarták. Elhatározta, hogy elmegy hozzá a szálláshelyre. Az öreg majdnem harminc éve él egyedül, nem messze a lányától. Mély, porhanyó volt a hó. Jegor apó háza még harminc kilométernyire lehetett. Tanya elővette a széles vadászsítálpakat, előkészített mindent, ami nélkülözhetetlen az erdőbeni éjszakázáshoz, s útnak indult.

5. fejezet

Szerelem

Ha emlékezete nem csal, Jegor apó sohasem betegeskedett, életvidám ember volt.

Szeretett tréfálkozni, nevetni, főként önmagán. Korábban a Nazim folyónál élt, akkoriban, amikor –nagyanyja szavaival szólva – „az oroszoknak elment az eszük”, s minden Kazim-földi férfit elvittek, és Fedor apó családotul odaköltözött, hogy segítsen özvegyen maradt lánytestvéreinek. A fia utána jött, aki másod-unokanővéreinek keresett feleséget, és aki később Tanya nagyapja lett, és aki rég meghalt már a háborúban. Nagyanyja nagyon későn ment

²⁴ A halászat egyik formája a rekesztő halászat; amikor is a folyót a medrébe szúrt karókkal teljes szélességében elrekesztik, csak a varsának hagynak ki résnyi helyet.

férjhez, úgy harminc után, és majdnem tíz évvel volt idősebb a férjénél. Amikor Tatjana nagyapját elvitték a frontra, két gyerekük volt. A kisebbik még csecsemőkorában meghalt.

Jegor bácsit szintén elvitték a háborúba, szeretett is erről részletesen mesélni. Berjovozóba vitték az összes vutvozsi férfival együtt. Ott különféle megbízatásokat végeztek, majd Omszkba szállították őket, és csak akkor vették észre, hogy Jegor apó a falutanács által kiállított anyakönyvi kivonat szerint 1880 körül született. Nem hitték el neki, pedig vele együtt hívták be két fiát is, az idősebb már túl volt a negyvenen. Ahogy Jegor apó mesélte, mindenki nagyon csodálkozott a tévedésen, de nem tudták, hogyan csinálják azt vissza. Jegor egyetlen szót sem tudott oroszul. Akkor úgy döntöttek, hogy őt és idősebb fiát a tanküzemben fogják alkalmazni. Majdnem egy évig dolgozott ott, ezalatt megtanult oroszul, meg kell hagyni, hogy szókinccse a hanti erdei élethez képest rendkívül eredeti volt: ismerte a teljes ipari terminológiát, a tank összes alkatrészének nevét. Általában is bámulatos volt Jegor apó emlékezete: anyanyelvén és az oroszon kívül szabadon társalgott keleti-hanti nyelvjárásban, a nyenyecet két dialektusban is használta, továbbá zürjénül is beszélt. Soha semmit nem kevert össze, szükség esetén tolmácskodott. Tánya nagyon szerette hallgatni Jegor apót, aki tökéletesen, a legapróbb részletekig emlékezett mindenre, ami vele történt. Az öreg rendszerint maga elé ültette Tányát, és azt mondta: hát, ez réges-régen történt, Nyikolaj cár idején; vagy: ez nagyon régen volt, amikor az oroszok fehérekre és vörösökre oszlottak. A háborús évekről szóló beszélgetések így kezdődtek: ez nem is olyan régen történt.

Azt suttogták az emberek, hogy a felesége halála után Jegor apó kitartóan udvarolt nagyanyjának, aki megpirongatta, amiért házassági ajánlatot mert neki tenni. Ugyanis férje rokonságában Jegor volt idősebb, s nagyanyja tiszteletben tartotta az elkerülés szokását²⁵, s a férfi előtt mindig eltakarta az arcát. Azért barátságuk igen erős volt. Mikor egyszer úgy adódott, hogy nagyanyjának el kellett utaznia valahova egy hónapra, egyedül Jegorra merete bízni az unokáját. Ma már tudja Tánya, hogy Jegor szerette a nagyanyját, sőt gyermekkorában azt is észrevette, hogy nagyanyja közelében valahogy mindig felbátorodott a férfi, tréfálkozott, arra törekedvén, hogy minél tovább nála maradjanak. Ő maga nem jöhetett el hozzájuk vendégségbe, ez szigorúan tilos volt.

Azon a nyáron, amikor értesült Tánya hazaérkezéséről, illetve arról, hogy halotti emléktört²⁶ rendez, Jegor apó sok-sok év után először tette tiszteletét Vutvozsan. Már elmúlt 90 éves, de elég jól tartotta magát, csak a szeme lett szomorúbb, s ha ivott egy kicsit, el-elsírta magát, mint egy kisgyerek. Tánya odament hozzá, megölelte, Jegor apó pedig megindítóan kezdte őt kérlelni, hogy költözzön vele a szálláshelyére; és mint mindig, most is tréfálkozott: „Megkötözkök és elviszlek. Kötélen foglak tartani, hogy meg ne szökj. Megjön Sztjepan a seregből, de már van felesége. Örül majd neked...” Sztjepan, Jegor apó legkisebb unokája egy évvel fiatalabb Tányánál. Iskoláskorukban, ahogy mondani szokták, futott Tánya után, sőt néhány levelet még Leningrádba is írt neki. Tánya felsóhajtott: „Hiába, az öregek mindent tudnak, mindent értenek.”

Gondolatai Jegor apó körül forogtak, több mint felét megtette már a hozzá vezető útnak. Hideg, de napos idő volt. Miután megitta a teát, úgy döntött, hogy még aznap elgyalogol a házáig. Egyre keményebben fagyott, ezért nem szeretett volna az erdőben éjszakázni. Az út hátralévő részében mind lassabban haladt, fájós lába hasogatott, alig-alig tudta vonszolni magát. Beesteledett. Már-már felbukkant a szálláshely a látóhatáron, amikor minden ereje elhagyta. Nem tudott tüzet rakni, nem tudott továbbmenni. A fagy egyre erősödött. Az asszony felérte ésszel, hogy ha most elhagyja magát, soha többé nem fog lábra állni. Végül feltűnt a

²⁵ A nőkre különböző rituális tilalmak, viselkedési szabályok vonatkoztak. Ezek egyike volt, hogy arcukat el kellett takarniuk férjük idősebb férfi rokonai elől.

²⁶ A halott tiszteletére a temetőben és/vagy otthon halotti emléktor/oka/t tartottak. A halottal való közös vendégeskedés egyrészt az életben maradtak bánatának elűzését, másrészt a halotról való gondoskodást szolgálta: hogy bőségesen el legyen látva a túlvilági életében étellel, itallal.

szálláshely. Tánya a hold fényénél meglátta, hogy az öreg házikó helyén egy új, szilárd ház áll. Nagyot dobbant a szíve: „Csak nem halt meg öregapó?” Egyáltalán nem szeretett volna idegeneket látni. Békében megvolt egyedül, most meg csodálkozó tekintetek veszik majd körül. Elsírta magát. Közben a kutyák megéreztek az emberszagot, és hangos ugatásba kezdtek. Valaki kijött rénbundában, megállt, majd odament a csahosokhoz. Tánya azonnal felismerte Jegor apót a járásáról. Legszívesebben azonnal elkiáltotta volna magát örömeiben, de még elég messze volt, s nem akarta megijeszteni az öreget. Tatjana egykettőre el akart jutni a szabad területre, azonban megcsúszott és elesett. A kutyák még harsányabban ugattak. Nagyapó nyugtalan lett, és bement a házba. Kihozta puskáját, s Tánya irányába célzott. Az asszony torkaszakadtából üvöltötte: „Nagyapó, én vagyok, Tánya! Az öreg, ahogy meghallotta az emberi hangot, leengedte a fegyverét.

Kölcsönös örömük határtalan volt, alig győztek betelni egymással. Tánya rájött, hogy milyen nagyon vágyott már emberi melegségre, emberi hangra. Tudta ugyan, hogy soha senki nem viselkedett így, mégis szeretne volna megölelni öregapót, megcsókolni jószágos, bölcs arcát. Jegor apó hetvenévesre fiatalodott, szeme ragyogott, sürgött-forgott, csaknem futott. Végül kiment a lábaskamrához, behozta a legpuhább szőrméket, és ő maga terítette le őket: „Kis unokám, ládd, itt a te kis fészked.”

Reggeltájban feküdtek le. Mire Tánya felébredt, a házban már meleg volt, nagyapó megfőzött, unokáját várta az evéssel. Réges-régen nem gondoskodott róla így senki. Újra boldog kislánynak érezte magát, akivel még semmi nem történt az életben. Nem akarta, hogy bárki is lerombolja ezt az érzést.

Este így szólt Jegor:

– Kicsi unokám, öreg vagyok, már semmit sem tudok csinálni, de megszoktam az egyedül-létet. Az enyéim eljárnak hozzám, megnézik, élek-e... Fát aprítanak, jeget hoznak... Látod, új házat is épített az unokám... Azt akarom, hogy itt élj velem, és te fogd le a két szemem, hamarosan követem nagyanyádat.

– Nagyapó, neked még élned kell, élned...

– Nem, kis unokám, már készülődöm...

Tánya érezte, hogy ez így igaz. Az öreg gyorsan elfáradt, gyakran lefeküdt pihenni. Esténként azért énekelt, hogy Tánya meghallgassa és megjegyezze az énekeket. Jegort fiatal-korában, de élemedett korában is a legjobb énekessel tartották a medveünnepeken.

A negyedik napon megérkezett az öreg veje. Tánya láttán nem szólt egy szót sem, letette a boltbelit, és elhajtattott. Kora reggel ugyanaz a fogat hozta meg Sztjepant.

Azon a nyáron – amelyiken nagyanyja elutazott, és szigorúan meghagyta Tányának, hogy Jegor apónál lakjon, segítsen neki – idehozták Sztjepant is. Jegor apó attól tartott, hogy a hatéves kislány vágyakozni fog nagyanyja után. Sztjopa a nagynövésű Tányához képest kicsi volt, de nagyon energikus és fürge. Ezért nem lehetett Tánya igazi játszótársa. A lány segített öregapónak a ház körüli munkákban, a fiú pedig egész nap csatangolt, sárosan, rongyosan járt haza. Tánya, akárcsak a nagyanyja, ezt a förtelmet nem tudta elviselni, ezért nem volt mit tennie, minthogy gyámkodják felette. Levetkőztette, kimosta, megszáritotta a ruháit, és megstoppolta, megfoltozta őket. De este mindketten odabújtak nagyapóhoz, s ugyanazokat a meséket, ugyanazokat a legendákat hallgatták.

Iskolába is együtt adták őket, nulladik osztályba, amikor még egyikük sem tudta elképzelni, hogy saját anyanyelvén, a hantin kívül más nyelv is létezik a világon. Tánya úgy hallotta az emberektől, hogy nagyanyja sokáig rejtegette őt, nem akarta iskolába adni, ezért nyolcéves koráig fogalma sem volt arról, hogy léteznek más falvak is, és sehogy sem tudta elképzelni, hogyan képes ennyi ember együtt élni, egyáltalán mit lehet falun csinálni.

Az amnyavozsi internátusban a nyolcadikos Sztjepan különös figyelemmel tüntette ki Tányát, állandóan a közelében akart lenni, segített neki a végeláthatatlan konyhai naposkodásban, de még mindig olyan kicsi, alacsony volt, hogy Tánya csak arra tudott gondolni,

hogy még mindig mosni, sőt vasalni is kell rá. Így is cselekedett. Összekötötték őket a Jegor nagyapótól kapott közös pakkok is. Amikor megtudták, hogy nagyapó megint küldött valamit, elmentek Tánya nagyanyjához – aki, hogy kis unokáját senki se bánthassa, sokáig Amnya-vozsban lakott –, és megették a fagyasztott rénszarvashúst, amit az internátusban szigorúan tiltottak. Most úgy tűnt Tatjanának, hogy nagyanyja egyetlen célja az volt akkoriban, hogy eltitkolja a születése körülményeit, hogy megóvja őt az emberek megvetésétől. Vutvozsban saját házuk volt, ezért Tánya nem lakott internátusban. Itt viszont távoli rokonok népes házában húzta meg magát nagyanyó, a kályha mögött volt saját egyágyas kis kuckója.

Kilencedik osztályban Sztyepan Tányával együtt átment a berjozovói internátusba, közben állandóan azt hajtogatta, hogy nagyanyó kérte ezt. Ugyanis már nem tudta egyedül figyelemmel kísérni unokáját, gyakran betegeskedett, jelentkezett a kolhozos és háborús idők hatása, amikor jég alatti halászzattal foglalkozott, távoli településekre szállított súlyos rakományokat, meg cipelte a nyers, nedves farönköket.

Az új internátusban sok fiúnak tetszett Tánya, de Sztyepan mindegyikükkel megverekedett, véget vetett minden vonzalomnak. Utoljára a záróest után látták egymást. Sztyepan akkor életében először állhatatos elszántsággal félrevonta osztálytársaitól a csodálkozó Tányát, és rábírta, hogy kettesben maradjanak. Tánya arra emlékszik, hogy bementek az erdőbe, teát főztek egy konzervdobozban, a gyermekévekről beszélgettek, és sokat nevettek. Tányának reggel el kellett utaznia, hogy beiratkozzék az egyetemre, Sztyepan pedig ősszel készült bevonulni. Egy nagy fehér gőzhajó választotta el őket, Tánya állt a fedélzeten, Sztyepan szomorú szemébe nézett, az pedig, ahogy most rémlik az asszonynak, feléje nyújtotta kezét.

Ma, Sztyepant megpillantva megsajdult Tánya szíve: magas, derék ember lett, Jegor apóra emlékeztetett. Szeme ragyogott, egész lénye tündökölt, tiszta, ártatlan gyerek maradt. Nem egy, százévnnyi különbség volt köztük.

A boldog Sztyepan észre sem vette, mi játszódott le Tatjana lelkében. Vidám, gondtalan volt, nagy halom fát aprított, annyi jeget hozott, amennyi kitar a tél végéig, és azt sem tudta, hol hasznosítsa még magát. Boldog volt, odament Tányához. De megborzadt, mikor a lány szemébe nézett.

- Sztyopa, tudnod kell, hogy volt egy gyerekem.
- Férjhez mentél?
- Nem, de volt egy fiam.

Sztyepan teljesen magába roskadt. Nincs keserűbb bűn, mint ez – visszakézből megütni az ember tiszta lelkét. Sztyepan lehorgasztott fejjel evett valamit, és elment.

Jegor apó mindent látott, mindent értett. Este újból megismételte kérését: „Kicsi unokám, ne menj el. Azt szeretném, ha te fognád le a szemem...”

Éjszaka álmot látott Tánya. Tavaszi nap. Megduzzadt hó. Az egész erdőben egyetlen fa alatt van csak hóolvadási hely. Tánya ezen áll, és igencsak csodálkozik azon, miként lehetséges ez. A hó régen megroskadt, már minden fának ki kellett volna takarnia gyökereit a tavaszi nap meleg sugarai előtt. A közelben egy folyó, patyolatfehér jégtáblákat sodort. A víz hirtelen emelkedni kezdett, elöntötte a partot. Már az egész erdő megtelt olvadákvízzel, csak az ő hóolvadási helye maradt szárazon. A jégtáblák lassan keringenek a fák világosbarna törzsei között. A víz emelkedik, már Tánya lábáig ér. A fák közt hirtelen felbukkan egy csónak... A megmentő... Lassan, lassacskán siklik... Sztyepan ül benne... Tanya felébredt. Hideg van a házikóban, benne viszont különös tavaszi frissesség. Ma először korábban kelt Jegor apónál.

Eltelt egy hét. Senki sem jött. Jegor apó minden kis zöreire felfigyelt. Látása megromlott. Tánya, ahogy tudta, segítette. Az öreg ritkán kelt fel, már énekelni sem tudott, csak az életéről meg Tánya nagyanyjáról mesélt.

Így tudta meg Tatjana, hogy az öreg akkor látta először nagyanyját, amikor az nem volt több tizenhat évesnél. Nővéreihez készült, útközben megállt nagyanyó szüleinél. Harmincöt éves

lehetett, nős volt, de a fekete hajú szorgos szépség megdobogtatta a szívét. Második feleségül kérte őt, de a lány visszautasította. És most, az Alsó Világba készülődve, megint rá gondolt.

A kutyák sokáig nem hallatták hangjukat, most felugattak. Sztyepan érkezett meg. Le sem vetkőzött, kihívta Tányát. Azzal a határozott mozdulattal, amely annak idején úgy meglepte, megragadta az asszony vállát, s maga elé állította:

– Meg kell keresni, és haza kell hozni.

– Kit? – értetlenkedett Tánya.

– A fiadat. Hiszen a tiéd.

Sztyepan az gondolta, hogy Tánya az anyjához hasonlóan otthagya valahol tulajdon gyermekét.

– Ő már nincs többé. Meghalt.

– Eljövünk leánykérőbe.

A férfi újból felült a szánra, s elhajtott.

Jegor apó lehunyt szemmel halt meg. Elaludt ezen az esten, és soha többé nem ébredt fel.

6. fejezet

A lánygyermek

Jegor apó házában lakott az urával. Itt minden olyan csodálatos. A legapróbb dolog is takaros, szépen van megalkotva. E nemzetség férfijai egytől egyig tehetséges mesterek voltak. Miért ütött volna el tőlük éppen Sztyepan, az ő keze is csodákra volt képes. Még a kisöprendő gyaluforgácsok is külön-külön szépségnek tűntek Tánya szemében.

Minden tetszett neki a férjében: a szeme, a hangja, a keze... Tánya igazán boldog volt. Hogy az is maradjon, szüntelenül szorgoskodott, minden apróságot a hanti szokásoknak megfelelően végzett. Nem követhetett el egyetlen balfogást sem. Nem bízhatja életüket a véletlenre.

Férje az emberség, a melegség és fény tartós, biztos tüzét gyújtotta meg a házukban. Tánya elolvadt az ölelésében. A férfi is vágyott már az asszony szerelmére, gyengédségére, ami oly régóta nem kellett senkinek. Nem tudtak elválni egymástól, mindenhova együtt mentek. A legnagyobb gyönyörűség a szerelmes-szerető férfi közelében élni. Elfeledtette minden bűját, bánatát, felmelegítette őt. A mindene volt – nagyanyó meleg karja, a gyermekkor puha, kényelmes fészke, életének és álmainak minden boldog pillanata. Minden létező: az egész meleg, simogató világ egy emberben, a férjében lakozott.

Tánya azonnal terhes maradt. Nem a legalkalmasabb időben. Még magához sem tért, meg sem melegedett, be sem telt a dédelgetéssel. Miért? Minek? Ez nem igazság! Nem, semmi sem választhatja el őket. Csak ketten létezhetnek – ő és a szerelme. Látni sem akarta, hogy örvendezik majd Sztyepan annak a másiknak, nem pedig neki. Tatjana makacsul hallgatott, semmit sem szólt a férjének. Megfogant magzata iránt érzett féltékenysége mardosta a szívét.

Most szinte örült is Tánya, hogy elsőszülöttje eltávozott az élők sorából. Minden másként alakult volna: kisfiát szánva soha nem lázadt volna fel a sorsa ellen, tűrte volna a megaláztatásokat. De most – boldog, tökéletesen boldog. Bizony későn adatott meg neki... És most senki, de senki nem veheti el tőle. Joga van a boldogsághoz.

Beköszöntött a tavasz. A szálláshely udvarán a Nap felé nyújtózkodtak a zöld fűszálak. Tánya hozzálátott a tavaszi nagytakarításhoz. Összesöpörte a télen felhalmozódott szemetet, kiszabadította alóluk a zöld fűszálakat, és eszébe jutott, hogy ez gyermekkorában is kedvenc foglalatossága volt. Ugyancsak tavasszal körbejárta nagyanyja udvarát, összegyűjtött minden forgácsot, ágacskát, hogy reggel, amikor kiszalad, megláthassa: a tegnap még elnyomott, csenevész fűszálak mára már kizöldültek, magukhoz tértek, és hálálkodva néznek rá. Később Leningrádban megmagyarázhatatlan szomorúságot érzett állandóan, míg – ugyancsak kikelet

idején – rá nem jött, hogy nagyon-nagyon szeretné kitakarítani ezt az áthatolhatatlan szürke, szinte az életet bebetonozó aszfaltot. Fájt neki rálépni ezekre az eltemetett fűszálacskákra, amik, ahogy akkor érezte, ott raboskodnak a szürke tömb alatt, és sohasem látják a Napot.

Az udvar tündöklött a tavaszi verőfényben. Boldogság töltötte el, úgy gyönyörködött a munkájában, mint gyermekkorában. Váratlanul könnyű melegség öntötte el. Új élet mozdult benne. Odament a férjéhez, aki nem kérdezt tőle semmit, de az utóbbi időben különös figyelmességgel bánt vele. Hozzásimult, és bevallotta, hogy gyermeket vár. A férfi felemelte felesége fejét, világosbarna szeme olyan szikrázó örömet árasztott, hogy Tánya már bánta, miért nem újságolta el neki korábban a hírt. Ennek a szemnek a ragyogásáért mindenre képes lenne.

December elején megszületett fekete hajú, fekete szemű kislányuk. Tatjana határozottan megtagadta, hogy kórházba menjen, a szülésnél anyósa bábáskodott.

Rendkívül nyugodt kislány volt. Ez sehogy sem esett egybe Tatjana első anyai tapasztalataival, az állandó gyámolítást igénylő parányi élőlényről kialakult elképzeléseivel. Elsőszülött kislát szüntelenül sírt vékonyka hangján, megszakítás nélkül panaszkodott valamire. Kislátja viszont mélyen aludt, amíg meg nem éhezett, és követelődzően kiabált, ha enni akart. Különösen az lepte meg Tányát, hogy amikor először tették kislátját a mellére, magabiztos mozdulattal, teljesen önállóan találta meg a mellbimbóját. Gyenge fiacskátja rövid élete végéig sem tudta ezt megtanulni.

Könnyen szült Tatjana, de jobb veséje, amely annak idején megsérült a hatalmas csizma rúgásától, a terhesség alatt is tudatott magáról, most pedig begyulladt. Tatjanát medvepével és medveszírral itatták, meg még valami mással, és nem engedték felkelni az ágyból. Anyósa maga gondoskodott a kislátnyról.

Sztyepan anyja, Jegor apó kisebbik látja meglepően jóságos asszony volt. Könyörületes volt Tányához, mint mindenkihez, de egyáltalán nem értette a menyét, sőt valahogy félt is tőle. Egyszerűbb asszonyt szeretett volna. Most ő búbjoskodott unokátja fölött, és mindig énekelt neki. Sőt, akkor sem akart elutazni, amikor Tánya már felkelt, mintha nem merte volna menyére bízni az unokátját. Tányát sértette, hogy szinte csak az etetésnél számoltak vele. Csak a jó erősen bepólyált kislátnt vitték oda neki nyírkéreg bölcsoében, így még a testecskejét sem érezhette. Tatjana tudta, hogy kislátjába jóságos nagyanyja lelke tért vissza, ami ezért húzta őt ilyen állhatatosan vissza a szülőföldjére. Kislátja arcocskáján nemcsak Sztyepan szeretett vonásait, de a sajátját is felfedezte Tánya, ám mégsem érezte magát igazán anyának. Hallgatott a szíve.

Csak a férjéhez tartozott egész lényével. Benne kereste szenvedélyesen, és találta meg a melegséget.

Eltelt három év, a kislát cseperedett. Az a mindent magába olvasztó közelség, amilyenbe elsőszülöttjével került, most hiányzott Tatjanából. A kicsi lát önálló személyiség akart lenni. Hogy valamiként kislátja hasznára legyen, az ügyes kezű Tatjana fáradhatatlanul varrt, így a kis fehérlép mindig takaros volt, és jobban hasonlított egy felcicomázott játéklátára, mint az ő simogatására vágyó élőlényre. Ráadásul sosem volt beteg. Az asszony, mint a többiek, gyönyörködött a kislátban, de valahogy kívülről, maga sem értette miért. Ugyanakkor a férje és az anyósa lelkében olyan ragaszkodást érzett, amilyenre ő maga képtelen volt. A csöppség örökké felkapaszkodott az édesapja térdére, átölelte, és halk, gyengéd hangocskáján gügyögött neki valamit. Sztyepan anyja egyre gyakrabban hagyta egyedül italozni szerető urát, és hosszabb időre költözött az unokátjához. Elválaszthatatlanul turbékoltak egész nap, egymást átölelve aludtak. A kislát unatkozott nélküle. Ha viszont az édesanyjával maradt kettesben, folyvást raplizott. Tatjanának sejtése sem volt, mit tegyen, nem tudott bánni a saját gyerekével.

Egyszer így szólt Sztyepan: „Ha megtalálnád a kisfiadat, megnyugodna a szíved.” Mit válaszolhatott erre az asszony? Hogy magyarázza meg ennek a tiszta, tapasztalatlan léleknek, hogy miért nem akar elmenni a faluba, miért nem tudja, hogy hol temették el a fiacskátját? Fiú kell a férjének. De Tatjana nem esett teherbe.

Kurjoh felett felbúgtak a helikopterek, felriasztották a rénszarvasokat, sőt az egész élővilágot: olajkutak fúrtak a folyó felső folyásánál. A múlt évben meddő maradt a szarvasünök fele. Szúnyogjárás idején, amikor éjjel és nappal szükség van a füstölőkre, a család szokás szerint a szülői ház közelében – ahol a közös nyáját tartották – állította fel sátrát. Ezen a nyáron Tányát és az akkor már ötéves kislányát közelebb hozta egymáshoz a három nyomorék szarvasbociról való gondoskodás. Elérkezett az ellés ideje, egyre gyakrabban tűntek fel a helikopterek, és olyan alacsonyan repültek, hogy a megháborodott szarvastehenek fejvesztve menekültek az erdőbe az ismeretlen berregő szörnyek elől, és a nagy riadalomban agyontaposták kicsinyeiket. Összeszedték az elhagyott szarvasborjakat, azok pedig nagyon ragaszkodtak a kislányhoz, minden jel szerint édesanyjuknak tekintették őt. Ha a gyermek az egész napos talpalástól kimerülten az ágyba zuhant, és elaludt, a szarvasbocik hívogatóan horkantgattak, orrukkal döfködtek a kúpsátor takaróját, s megpróbáltak belopakodni az ajtónyílásom. Két szarvasboci felépült, a harmadik egyre satnyább lett. Le kellett vágni. Tánya ekkor látta először sírni a kislányát. Elfutott a ház mögé, és a nyírfához simulva hangosan zokogott. Tánya odament hozzá, át akarta ölelni, de a gyermek gyűlölettel toltá félre a kezét: „Olyan szép fekete szeme volt! Ne merj hozzám nyúlni...”

Tánya együtt érzett a kislányával. Ő is emlékszik a lelőtt fogolymadár fekete szemére, amikor életében először elhibázta a lövést. Sztyepannal mentek az erdőben, amikor váratlanul, egyenesen a lábuk előtt röppent föl a fehér madarak csapata. Önkéntelenül lőtt, s egyet megsebesített. Amikor Tatjana fölemelte a foglyot, az nézett rá ilyen szomorú szemmel...

Még akkor eszébe jutott nagyanyja meséje: „Egy ember megtanulta érteni a fák beszédét, a vadak beszédét. Nem tudott kivágni egyetlen fát sem. Nem tudott megölni egyetlen vadat sem. Megfagyott és éhen halt...” Tatjana gyermekkorától szívta magába, hogy az ember, az élet élni akar. A táplálék az egyetlen nélkülözhetetlen dolog. De ha kezébe kellett venni a fegyvert, mindig megjelent előtte a megsebzett fogolymadár szeme, és többé nem tudott vadászni.

Egyre romlott a kislányával való kapcsolata. Tatjana újból és újból megpróbált a közelébe férközni. De megnőtt játékbabája nem akarta, hogy bármi közük is legyen egymáshoz, mindenben anyja ellenére tett. És Tatjana előtt hirtelen feltárult az igazság. Nem más, mint az ő jószágos, szent – pletykákkal és mendemondákkal teletömött – anyósa rabolta el pimaszul egyetlen kislányát. Csak ő, egyedül ő teszi tönkre az életét. Ha akkor hagyták volna éreznie az újszülött parányi testét, minden másképp lenne. Tatjana meggyűlölte az anyósát. Senki nem értett semmit. A férj a két asszony között őrlődött, a kislány állandóan a nagymamájához kéredzkedett. Sztyepan és a kislánya ugyanolyan boldogok, mint amilyen egykor ő volt a férjével, és egyre gyakrabban vitte magával a gyereket a szüleikhez. Mindenki Tatjana ellen fordult, neki csupán egy maradt – leírni, papírra vetni szenvedéseit.

Sztyepan egyszer részegen jött haza, majd ez egyre többször megismétlődött. Még ennek előtte odaszokott hozzájuk az após a szálláshelyre. Vég nélkül arról regélt, hogy a nyája egyre fogy, hogy az erdőben megtalálta a legjobb vezérbikájának levágott fejét, hogy eltűnt egy szépséges hím. Eközben kikönyörgött tőlük néhány szőrmét, majd kapta magát, s elment az olajosokhoz, az ő „orosz barátaihoz”, aztán ivott, mint a kefekötő.

Tánya összeszedte minden akaraterejét. Meg kellett mentenie a családot. Félretette az anyósa iránti ellenszenvét, kitartóan utazgatott férjével és lányával a szülőkhöz. Módszeresen, a számára egyetlen elérhető eszközzel így akarta visszaédesgetni kislányát. Tatjana memóriája majdnem olyan volt, mint Jegor apóé: emlékezett minden régen hallott mesére, történetre, kislánya pedig – akárcsak ő gyermekkorában – előszeretettel hallgatta ezeket. Tatjanának sikerült estig mindent elvégeznie, együtt bújt ágyba a kislányával, és véget nem érő mesélésbe fogott, míg csak gyermeke el nem aludt. Így ment ez mindennap. Kislánya többször nem kéredzkedett el a nagyanyjához. Sőt, napközben is, amikor férje vadászni volt, Tatjana pedig

varrt, mellé telepedett, fogta a ruhadarabokat – bár nem szeretett ilyesmivel foglalkozni –, és kérlelni kezdte édesanyját: „Mama, mesélj valamit!”

Tánya már csak egyet szeretett volna – egy fiút szülni, és a saját kezével dajkálni, hogy senki se merészelje bántani. Hogy megmutassa, ő is tud szerető anya lenni.

Egyszer álmot látott. Kislány, napsugarak áradatában nagyanyja házának udvarán áll. Ám váratlanul összezsugorodik az udvar a házikóval meg vele, és egy sárga, fényes golyóvá válik. S ím, Tatjana már felnőtt asszony, egy dombon áll, ránéz erre a kristálytisza csodára, és egy szomorú szemű lánykát lát benne, aki egyes-egyedül van a düledező, de oly nagyon meleg szülői ház közelében. Tánya megsajnálja ezt a szomorú kislányt. El akarja érni a golyót, hogy megölelje, megsimogassa, megvigasztalja őt, de alig lép egyet, a meleg élet ezen darabkája elmozdul, nem tudja megérinteni. A megrendítő kis teremtés szomorú-fekete gyöngyszemével ottmarad a napfényes golyóországban. Szótlanul szemléli sárga világát, és nem tudja, hogy ott, a vékonyka hártya mögött egy felnőtt asszony meleg keze nyúlik felé.

Tatjana felébredt. Különösen érezte magát, ugyanis saját gyermekkorát éppenséggel nem nevezheti szomorúnak, akkor még nem volt ilyen bánatos a szeme. A csillogó-sárga golyóország és szomorú lakója egyre gyakrabban jelent meg álmában, és mindig könnyedén eltávolodott Tatjanától. Az asszony sírva ébredt. Semmiség, gondolta, így is jó, hisz a sárga golyóban melegben és kényelemben él a kislány.

Tavasszal Tatjánában új élet fogant.

7. fejezet

Összeomlás

Tánya ma képtelen volt felébredni, nem hagyta őt az álom. A felhőtlen kék égen lassan úszik a borongós, rideg Nap. Nyugaton elsötétedik, s Tatjana látja, amint a látóhatáron feltűnik a Feketeség. Nem felhő ez. Hanem maga az abszolút Feketeség. Tánya tudja, hogy ott, távolabb a halálos sötétség tovahalad a végtelenbe, és kötelességtudatból szép lassan fölزابálja a Földet meg az Eget. Fölfalja az erdők zöldjét, eltűnnek a különös Nap első sugarai, s az aranygolyó nyugodtan, a Sötétséggel egyetértésben visszafordíthatatlanul halad a Semmibe... Az asszony végül felébredt. Kiment a házból. A fagyos reggel békés csendjében nyugat felől, a horizont mögül alig hallatszik a fűrótorony tompa zúgása. Érthetetlen fájdalom lakozott Tatjana szívében.

A családban rendjén mentek a dolgok. Tánya igyekezete nem volt hiábavaló, kislánya egyre jobban kötődött hozzá, mindenben segített édesanyjának. Anyósa féltékenysége ellenére megtalálták a közös hangot, bár ennek látványos jelei egyáltalán nem mutatkoztak. Tánya változatlanul képtelen volt babusgatni a lányát, de barátok lettek. Otthon is minden rendben volt, ám a szomorúság nem hagyta el az asszonyt. Azt vette észre magán, hogy szörnyűséges meséket, történeteket mesél a kislányának, amiktől szegényke gombóccá kuporodott össze, és csak apjához bújva tudott elaludni.

Sztyepan meg volt elégedve a feleségével, mint azelőtt is, sokat vadászott, szerencsére gazdag év adatott nekik. Tánya hallgatott a terhességéről. Amikor Sztyepan inni kezdett, az asszony mindenáron fiút akart szülni, mert szentül hitte, hogy csak ez mentheti meg férjét, s állítja helyre régi jó kapcsolatukat. Egyszer aztán úgy tűnt neki, hogy az Ég meghallgatta imáját, azonnal tudatta is az örömhírt Sztyepannal. Tánya azonban tévedett, aztán elviselhetetlenül fájt neki, hogy akarata ellenére félrevezette a férjét, és indokolatlanul örvendeztette meg őt.

Szűnyogos idő köszöntött rájuk. Megint a szülők szomszédságában laktak. A helikopter-búgás továbbra is szétkergette a szarvasokat, állandóan keresni kellett őket. Tánya, mint

máskor, ma is kiment az erdőbe. Váratlanul megpillantotta a cirbolyaerdőn keresztül kígyózó friss irtássávot –bizonyára télen szállították át a fűrőrtornyot –, és elgyalogolt a tarvágáshoz. Az egész terület –Tányától jobbra és balra – terítve volt szétszaggatott fadarabokkal. Elképzelni sem tudta szerencsétlen asszony, hogy így le lehet kaszabolni egy erdőt, olybá tűnt, hogy valamiféle hatalmas állkapcsok megragadták és megzabálták a fákat, majd összerágva kiköpdösték azokat. Az irtássáv gyermekkorra kék Napocskái felé haladt. Fejében a nagyanyja mesélte legenda szavai visszhangoztak: „A fák valamikor emberek voltak...” És most szeme előtt nem a letarolt fák halmai vannak, hanem a széttaposott emberi lények hullái hevernek. Tatjana látva látta, hogy a szülőföldbe gyökerezett, elfutni, kiabálni képtelen hanti anyák százai miként takargatják be kezeikkel védtelen gyermekeiket a néma rémületben. Ő is közöttük van. Teljes erőből szorítja mellére élő fiacskáját, édes fájdalommal érzékeli gyermeke meleg, gyengéd testecskéjét. Látja, amint feléjük közeledik az óriási Vasszörny. Kitátott, csattogó pofája elragadja a kisfiát... A csontocskák jól kivehető recsegése-ropogása hallatán görcsösen vonaglott az asszony teste. Leengedte üres kezét, és levegő után kapkodva leült a földre. Hasában először, de hevesen kezdett dobogni az új élet. Körülötte pedig egyre csak sírtak-ríttak, jajongtak-zokogtak a megnyomorított hanti asszonyok.

Tánya későn tért haza. Ezen az éjjelen álmodt. Könnyed, légies, röpdös a zöld fűben. Fiatal szíve szerelemre, simogatásra vágyik. Valahol a távolban feltűnik kék szemű kisfiának az édesapja. Sebesen közelít felé. Meglepi Tányát, hogy egész teste be van kötözve. A férfi ölelésre tárja karját, át akarja ölelni a lányt... És Tánya észreveszi, hogy a fehér gézkötés alól mindenütt genny szivárogo... Undorában kiabál, ordibál... Az asszony férjének dédelgető karjaiban ébredt. Mellette ült rémült kislánya is.

A cirbolyaerdő irtássávja rést ütött Tánya szívében. A Vasszörny láncaltalai odahordták a múlt minden mocskát, fájdalmát, amiktől oly türelmesen, oly állhatatosan menekült az asszony. A szálláshelyen átsuhant a fekete hajú árnyéka, a fenyesen vágott résen át a déli tenger sós illata áradt. Úgy tűnt Tányának, hogy mindezt a férje is látja, érzi. Az asszony hevesen kapta fel a fejét minden neszre, és összerezte Sztyepan minden érintésére. A múlt undorító álmoképei folyton visszatértek, és Tánya gyűlölte magát, a mocskos teremtményt. Emlékezetében tisztán úsztak anyja szavai: „Tudd meg, hogy te magad is ugyanilyen szar vagy...” Igen, való igaz. Hogy is vetemedhetett arra, hogy idecipeli saját magát meg mindezt a mocskot erre a barátságos, tiszta szálláshelyre. Tatjanát megrémítették saját álmai, állandó kialvatlanságban szenvedett. Szokatlan kedvetlenség, fáradtság és apátia lett úrrá rajta. Csak aludni szeretett volna. Ugyanakkor épp ettől félt a legjobban. Az állandó levertség ellenére valahol legbelül Tánya pontosan tudta: soha sem hagyhatja el magát. Az elgyengülés egyenlő a hideggel és az éhséggel. Maga a Halál. Az asszony annak örülve, hogy keze, lába ép, mindennap talpra állította magát, és férfiasan hozzálátott a szokásos teendőkhöz. Keze tett-vett, lába járt, de a fáradtság halmozódott benne. Csordultig töltötte Tányát, egyre feljebb emelkedve átjárta a szemhéját, szeme és szája sarkát, s mindenét húzta lefelé.

Ebben az évben szűnyogos nyár köszöntött rájuk. Mintha égi büntetés hullt volna szálláshelyükre. A férgek senkit sem hagytak békén. A szarvasok el sem mozdultak a füstölőtől. A vérszomjas szűnyogok csípéseitől agyongyötört, erőtlenséggel szarvasborjak egymás után hullottak el. Most, amikor állandó gondoskodásra lenne szükség, mintha elment volna a férfiak esze: egyre erősebben vonzotta őket a fűrőrtorony. Onnan tért haza a szálnalmas, büntudatos Sztyepan. Néhány napig szótlanságban dolgozott otthon, majd ismét eltűnt. Sztyepan és Tánya eltávolodtak egymástól, már semmiben sem értettek egyet. Az agyával felfogta, hogy ez az ember az ő hajdan szeretett férje. De az érzelmei végleg elutasították a férfi minden közeledését. Sztyepan kezdetben próbálta tisztázni, mi is történt az asszonnyal. Ám Tatjana konok hallgatása egyre inkább megerősítette benne, hogy felesége bűnös. Tánya látta Sztyepan szenvedését, ugyanakkor ez az élettől meggyötört asszony maga is segítségre szorult. Ezért,

amikor ura néhány napra kimaradozott, szinte megkönnyebbült, megnyugodott: nem látta férje nyomorúságát, nem érezte saját bűnösségét.

A kislány és az anyós Tánya pártját fogta, fáradhatatlanul segítettek neki mindenben, cipelték a súlyos, nedves mohát, fát gyűjtöttek, tüzet gerjesztettek a füstölőben... Sztjepan anyja szemmel láthatóan rájött Tánya terhességére, nyugtalanította őt a menyé lelkiállapota, ezért könyörgött neki, hogy menjen be a kórházba. A határozott „nem” hallatán különféle füveket gyűjtögetett, párlatot készített belőlük, s vég nélkül itatta vele az asszonyt. Időnként jobban is lett Tánya, de a helikopter, a motorcsónak vagy a fúrótorony zaja mindig visszajuttatta korábbi állapotába, és ismét érzékelte az élet szennyét, mocskát. Csak csöndre vágyott most, tökéletes csöndre. De szülőföldjéről örökre száműzetett a csönd.

Tatjana véletlenül fültanúja volt a lánya és az ura beszélgetésének:

- Papa, azt mondja nagyanyám, hogy a mama igen beteg.
- Mi baja?
- Valaki szemmel verte.
- Miért gondolja ezt?
- Nagyanyám mindent tud. Azt mondja, hogy a vutvozszi asszonyok nagyon irigykednek ránk. Ezért küldték a rontást.
- És most mit tegyünk?
- Valakinek sámánolnia kellene. Akkor a mama ismét egészséges lesz. Azt is mondja nagyanyó, hogy anya jó asszony, ezért ne igyál többet...

Még sokáig sutyorogtak valamiről, amit Tánya már nem hallott. De a beszélgetés után Sztjepan nem járt többé az olajosokhoz, és minden nehéz munkát megtiltott a feleségének. Állandóan – még napközben is – arra készítette, hogy pihenjen, így Tánya hamarosan jobban érezte magát fizikailag.

A szülők szálláshelyén elfogyott a liszt. Tányáék házában azonban még megvolt az összes, hóban odaszállított élelmiszertartalék. Ezért Sztjepan meg a kislánya négy szarvassal hajtott el ma reggel élelemért. Gyorsan visszatértek. Alighogy megállt a szán, a kislány leugrott róla, rohant, s nyomban hadarni kezdte:

– Nagyanyám, anyám medve járt a szálláshelyünkön. Mindent kilopkodott a fészker alól. Mind a hét zsák lisztet kiszórta a földre, az egész udvar tiszta fehér... Mindent felfalt. Az összes sűrített-tejes konzervdoboz, akár a kötél, úgy össze van csavarva, s persze minden ki van nyomva belőlük

Az anyós odament Sztjepanhoz:

– Látod, mit művel az alkohol az emberekkel. Nektek csak az kell, hogy a vodkát nyakaljátok! Miért nem tudtátok rögtön idehozni, vagy a lábaskamrában elrejteni a készletet? Most mivel tápláljuk a családot...

– Semmi baj – nyugtatgatta őt Sztjepan –, holnap elmegyek Vutvozsba, a lisztet szállító uszály biztosan megérkezett már.

– Aztán pénzt honnan szerzel? – nyugtalankodott az anyós.

– Megkapom a nyugdíjakat, meg kérek kölcsön az emberektől.

Sztjepan és apja már kora reggel készülődtek a faluba. Tánya sehogy sem akarta elengedni a férjét: amióta az eszéért tudja, a liszt nyomában mindig szállítottak egy uszály vodkát is. Baljós előérzete kígyóként kúszott szívébe. Az asszony odament a férjéhez:

– Sztjopa, muszáj elmennetek?

– Mit fogunk enni?

– Akkor arra kérek, egyáltalán ne igyál! És siessetek haza!

A férfiak eltűntek egy hétre. Tatjana nem tudott aludni. A baljós előérzet-kígyó nőttön-nőtt.

Végül előkerült Sztjepan az apjával. Élelmiszert, persze, nem hoztak. Csak vendégeket, két vutvozsit: egy férfit és a nővérét. Mindannyian részegesek voltak. A házba lépven az após előkapott néhány üveget, s az asztalra tette.

– Orosz barátaim szokása szerint ígyunk a te megboldogult Vaszilij bátyádra – mondta a feleségéhez fordulva.

– Vaszilij bátyámra? Mi történt vele?

– Ljonyka megölte. Közvetlenül érkezésünk előtt történt. Miska unokaöcséd épp ivott valahol, hazament, és az apját feldarabolva találta. Feje, keze, lába – mind külön hevert, az egész ház vérben úszott. Mellette hevert a részeg Ljonyka, kezében a félig kiivott üveggel. URH-n értesítették a rendőrséget. Ljonykát elvitték, Vaszilijt eltemették. Ezenkívül Aj Jefim is meghalt, őt a patak mentén találták meg, nyaka kitörve, az arca fekete... Karas Kirill szintén eltűnt.

– Mi történt Kirillel?

– Két hónappal ezelőtt elment a házába csónakot építeni, de nem tért vissza. Keresték, ám csak a félkész csónakot találták meg, továbbá dögölt kutyáját, a láncon.

A vendégségbe érkezett fiatalasszony ittas ábrázattal bámulta Tatjanát, szemmel láthatóan közölni akart vele valami fontosat. Végül nem bírta tovább, kihívta Tatjanát, s alig forgó nyelvével mormogni kezdte:

– Tudod-e, hogy a férjecskéd Kolodával hált?

– Miből gondolod?

– Az egész falu erről beszél. Az apja Pjotréknál ivott. Hajnalban ment haza, az ajtó pedig belülről volt bezárva. Kopogtatott, végül ajtót nyitottak – nála volt Koloda. A szomszédasszony meg a többi asszony is látta, amikor elment.

Koloda nagyon fiatal, de bukott nő volt. A hanti lányok új generációjához tartozott, ahhoz, amelyik nem akart tanulni, dolgozni, csak a szülők nyakán élősködni; vég nélkül vedeltek, és ahogy az emberek mondják, egy korty vodkáért sorban lefeküdtek az olajosokkal.

A vendég szomorúságára – aki azért tette meg a hosszú utat, hogy elújságolja ezt a hírt, és végignézze, hogyan roppan össze a büszke feleség – Tatjana teljes nyugalommal hallgatta végig őt, válasza sem méltatta. Csak akkor fürkészte figyelmesen Sztjepant, amikor visszatért a házba; a férfi lesütötte a szemét, és – felesége jelenlétében először – vedelni kezdett. Igen – a hír igaz.

Tánya kiment a szarvasokhoz, ellenőrizte az összes füstölőt, hordott még be mohát, s a nagyanyai szálláshely felé vette útját. Senkit sem akart látni.

Ügyet sem vetett a férgekre, meg a hasa aljában erősödő fájdalomra, csak ment, ment. Éjjelre ért a széles tóhoz, amelynek túloldalán állt a nagyanyai ház. Leült egy kidőlt fára, körülnézett: biztosan van itt egy csónak is valahol. A gondosan elrejtett ladik és az evezők a helyükön voltak.

A fogyó Hold az erdő fölé emelkedett. Nyikorogtak az evezővillák. Az asszony elért a tó közepéig, és körbekémlelt. A fák, a víz tele van a szörnyű ólom Feketeséggel. Mindenfelől áradt a Szomorúság. Úgy rémlett Tányának, hogy a civilizáció – hanti nép számára ismeretlen – mérgező sava felfalja az erdőt, és tovaterjed a vízen. A méreg elérte az evezőlapátokat, az evezővillákat, befurakodott a csónakba, behatolt a hasába. Az elviselhetetlen fájdalom összegörbesztette az asszonyt. A csónak mozdulatlanra dermedt a halott tó közepén. Tánya méhében teljes erejével hánykódni kezdett a magzat, harcolt az életéért, majd nemsokára elcsendesedett. A fájdalom elhagyta Tatjanát, újból az evezők után nyúlt. A szárazföldre vergődven rögvést felfedezte, hogy a mérgező sav itt is elárasztott mindent. A kivágott ajtórés, az üres ablakszem vészterhesen sötétlett a hajdani meleg, otthonos ház háttérében. Elcsúfított part, elcsúfított lakóhely. A magzat reggelre elhagyta az asszonyt.

Délután megjelent Sztjepan. A vérzéstől elgyengült nő csendben engedelmeskedett férjének, amikor az óvatosan felemelte, és ráterített egy toldozott-foldozott, nagyanyó keze varrta

ágyfüggönyt. A szúnyogok már nem háborgatták annyira, Tatjana azonnal elaludt. Álmában megjelentek a kék Napocskák, a fehér rénzuzmós erdő, Vaszilij nagybácsi levágott feje, a Feketeség nyúlós-kúszós fátyla. Felébredt a tűrhetetlen hőségtől, égett a láztól. Sztjepan lehorgasztott fejjel ült mellette, keze a felesége homlokán pihent egy nedves ronggyal. Drága, szeretett, ismerős kéz. Tánya megsimogatta ezt a dolgos, erős kezét, forró arcával hozzásimult.

- Miért, miért nem szóltál róla? – sóhajtott bánatosan Sztjepan, keresve a szavakat.
- Magam sem tudom.
- Egyáltalán nem értelek. Miért hallgatsz mindig?
- Nem tudom... Nem kellett volna elengednem a fehér hajóval...
- Nincs semmi baj, még minden rendbe jöhet.

Tánya hallgatott. Tudta, hogy többé nem lesz boldog. Az életben csak a Bánat, a fekete Bánat maradt.

Azt kérte, hogy az elvetélt kislány földi maradványait tartalmazó pici koporsót – a szokások ellenére – a Napfelkelte irányában akasszák fel arra a magas fára, amelyik az ő méhen belüli koporsóját²⁷ tartalmazó rozzant kosár közelében állt. Úgy szeretett volna élni ez a gyermek! Látnia kell a Napot.

Másnap reggel eljött hozzá a kislánya meg az anyósa. Tánya kicsit jobban érezte magát, láza csökkent. Fel akart kelni, hogy üdvözlje szeretteit, de megszedült, s vissza kellett feküdnie. Kislánya egyedül röpült hozzá az ágyfüggöny mögé. Tánya látta, hogy arcocskáját jól összecsupkédtek a szúnyogok, és amikor a kislány nagy nehezen levetette átnedvesedett lábbelijét, látni lehetett a sarkain keletkezett hatalmas vérhólyagokat is.

- Kislányom, te meg hogyan jöttél?
- Gyorsan.
- Nem fáj a sarkad?
- Hát... fáj egy kicsit.

Az anyós is benézett a függöny mögé. Unokája lábát látva jajveszékelní kezdett:

- Ana-naje²⁸, kis unokám, miért nem szóltál nekem?

Amikor a kimerült gyerek elaludt, Tánya megtudta az anyósától, hogy miután ő eltűnt, a lány azonnal keresni kezdte. És mert sehol sem lelte, nekiment az apjának, a nagyapjának, kidobta a két „vendéget”, darabokra törte a vodkásüveget... Aztán szó nélkül elment a saját szálláshelyére. Amikor nagyanyja megtalálta, kerekperec megtagadta, hogy visszamenjen; kijelentette, hogy itt fogja megvárni édesanyját, aztán itt élnek majd kettesben, mert nincs szükségük a részegekre. Amikor meghallotta, hogy édesanyja vélhetően a régi házába távozott, nyomban közölte a nagyanyjával: „Ha rögvest nem vezetsz anyámhoz, egyedül indulok el hozzá.”

– Így az éjszaka dacára kellett felkerekednünk, felügyelet nélkül hagytuk a szarvasokat, ugyanis az öregem megbízhatatlan – fejezte be az anyós a történetet.

És, miután elmagyarázta Sztjepannak, hogy milyen gyógyteával kell megitatni a feleségét, egy fikarcnyi alvás nélkül készülődött a visszaútra.

– Majd Sztjepan apját indítom útnak, küldök vele valami ennivalót. Lisztünk nincs, elitták a rávalót. Ha rosszabbul érzed magad, azonnal küldd el valamelyiküket a faluba – fordult az anyós Tatjanához.

Eltelt két nap, az após csak nem jött, alighanem – az előzőkhöz hasonlóan – kihasználta felesége távollétét, és elment az olajosokhoz. Tánya egyre rosszabbul lett. Égett a láztól, eszméletlenségbe zuhant. Sztjepan várta az apját, félt egyedül hagyni a feleségét a hatéves gyerekkel.

²⁷ Hanti szokás szerint a méhlepényt nyírkéreg kosárkában akasztották a fára, a halva született gyerekeket, az elvetélt magzatokat azonban külön sírban temették el.

²⁸ Ó, óh, oh.

Tatjana estére tisztán érezte, hogy parányi magzata el nem vágott köldökszinórjával húzza őt maga után. Egész teste lázban égett. Sürgős segítségre volt szüksége. Sztjepan összekészülődött, és elindult a faluba. Leszállt a nyári éj. A kislány nem aludt, szótlanul ült édesanyja fejénél, aki mind ritkábban tért magához. Tatjana ájultában is hallotta a lánc talpak csörömpölését, a zaj csak fokozódott, az irtáson lakmározó Szörny pedig közeledett feléjük. Tánya látja, amint az óriás szénnyomja kék Napocskáit, lenyúzza a fenyves fehér rénzuzmóleplét. A csörömpölés egyre erősödik és erősödik. Beleivódott testének minden porcikájába, elviselhetlenné vált. És érzi, amint a hatalmas lánc talpak lassan a hasára másznak. Fájdalom... Tűrhetetlen fájdalom... Hideg... A vas halálos ridege... Az asszony kiabál.

Aztán Tánya váratlanul, mint oly sokszor már, megérezte nagyanyja meleg kezét. Fényes, örömteli lett minden, mint gyermekkorában. Elméje kitisztult, visszanyerte öntudatát, és meglátta kislánya karocskáját. Felé nyúlt a kis kézpár:

– Anyácskám, ne halj meg.... Mamácskám, nagyon szeretlek...

– Kislányom...

Föléhajolt a gyerek szomorú fekete szeme. Nagyanyó szeme volt... Nem. A napfényes sárga golyóbeli kislány szomorú szeme volt. Tánya kinyújtotta a kezét, a golyó kinyílt, az őket elválasztó kísérteties hártya kipukkadott, a kislány édesanyja ölelő karjaiba ugrott. A gyermeke iránt érzett végtelen gyöngédség, a kimondhatatlan szeretet elsodorta a fájdalmat.

– Kislánykám, egyetlen madárfiókám... – suttozta az asszony. – Kislányom, drágaságom, szülöttem...

A kislány egyre erősebben és erősebben bújt édesanyjához. Eggyé váltak, egymásba oldódtak.

Az elátkozott vastömb tovább mászott, s mellére telepedett a torzszülött. Tudatát fekete köd fátyolozta. Tatjana megértette, hogy nem bír segíteni a kislányának. Nem tudja inteni, óvni, sajnálni... Semmit sem tehet. Csak egyetlen lélegzet maradt a számára. Az asszony magába szívta a levegő eme utolsó kortyát, maradék erejével ellökte magától a szeretett lényt, majd sikerült egy utolsót kiáltania: „Kislányom, me-ne-külj!” És a sötétség elnyelte tudatát.

„Me-ne-külj...” – folytatták a fehér rénzuzmóval borított fenyves meggörnyedt fáin. „Me-ne-külj...” – nyögték a széttaposott kék Napocskák. „Me-ne-külj...” – fodrozták a folyók, a tavak meg a mocsarak. „Me-ne-külj...” – hangzott szerte a Világban.

Hanti Földön pedig magabiztosan lépdelt a süket Civilizáció.

Tatjana Alekszandrovna Moldanova (1951)

A Kazim folyó partján, egy hanti faluban, Juilszkban (Tyumeni terület, Hanti-Manysi Autonóm Körzet) született. Itt kezdte el az elemi iskolát, ahol anyanyelvén folyt a tanítás. Hanti apja – a Multan nemzetség egyenes ági leszármazottja – a Kazimi kolhoz főkönyvelője, orosz anyja pedig párttitkár volt. Leningrádban a Herzen Pedagógiai Főiskola fizika–matematika szakán tanult. A főiskola elvégzése után Szeveromorszk (Murmanszki terület) városban tanított. Apja halála után visszatért szülőföldjére a Kazimhoz, ismét hantiul kezdett beszélni, hanti viseletben kezdett járni. Tyumenyben mérnök-programozóként, Kazimban tanárként dolgozott.

A történettudományok kandidátusa. Disszertációját a hantik alkalmazott díszítő művészetéből írta. Hanti-Manszijszkban él. A Jugria Megmentése Egyesület elnökhelyettese.

Irodalmi munkássága a mesékkel kezdődött: meséket írt a saját nemzetségebelijeinek. Néhány ezek közül eljutott Jeremej Ajpin hanti íróhoz is, aki publikálásra bízta (Эви и Лохсые – 1986). Első novellája a „В гнездышке одиноком” (1990). Ezt követte a «Средний мир» Анны из Маланга (A Malangi Anna „Középső Világ-beli” élete – 1993), amelyet szintén a nagyanyjától hallott családi történetek alapján írt. (Nagyapja részt vett az 1933-as kazimi felkelésben, majd erőszakkal elhurcolták. Halálának körülményeiről ma sem tudni biztosat. E szörnyű vérontásról, mészárlásról, a túlélők embertelen szenvedéseiről Tatjana Moldanova előtt nem írt senki!) A Касания цивилизации (A civilizáció érintései) c. novellájában (1997) első-sorban a saját generációjának problémái foglalkoztatják (szülőföldjének ipari megszállása, az ősi tradíciók pusztulása, a gyökértelen személyiség totális szétesése, a hanti lányok és a „hódítók” törvénytelen gyermekeinek sorsa stb.) Legutolsó könyve (Орнамент хантов Казымского Приобья: семантика, мифология, генезис (Томск, 1999) tudományos mű.

Irodalmi művei:

Эви и Лохсые: Хантыйская сказка. Полярная жизнь. 1986/ 6.)

Девочки из нерум-эвие: Сказка. Ленинская правда. 1988. 13 августа)

Легенда о деревьях. Ленинская Правда. 1988. 12 января)

В гнездышке одиноком: Отрывок из повести. Северные просторы. 1990/ 4.)

В гнездышке одиноком. Повесть. Югра. 1993/4–6.)

«Средний мир» Анны из Маланга: Повесть. Северная книга. Томск. 1993

В гнездышке одиноком: Отрывок из повести. Современная литература народов Севера и Дальнего Востока. 1994

В гнездышке одиноком. Повесть. На семи холмах соцветие. 1995

То же. Литература Тюменского края: Хрестоматия. Тюмень. 1996

То же: Немысова Е. Хантыйская литература в школах Ханты-Мансийского и Ямало-Ненецкого автономных округов: Учебная хрестоматия. 1996)

В гнездышке одиноком: Отрывок из повести. 1998)

A magyar Olvasók most találkoznak először Moldanovával. Szerencsés egymásratalálást!

Nagy Katalin

E könyv nem készült volna el az alábbi nagylelkű közreműködők,
illetve támogatók nélkül:

Balu-Typo Med. Bt.
Csepregi Márta
Domokos Péter
EN 2 Offszet és Szitanyomó Kft.
Fényes Estate Bt.
Ivák Petra
Nagy András
Nagy Ferenc
Nagy Ferencné
Nagy Katalin
Numi Torem Alapítvány
Schmidt Éva
Szíj Enikő
Tatai Környezetvédelmi Kft.
Új Möbelland Bt.
Vándor Anna
Virág László

Tisztelet és köszönet illeti mindnyájukat.

Kiadta: a Balu-Typo Med. Bt.
Felelős kiadó: a Bt. ügyvezetője
Nyomdai előkészítés: Virág László
Nyomtatás: EN2 Offszet és Szitanyomó Kft.

ISBN: 963 00 3517 0

„... A helikopterek bűgása továbbra is szétkergette a rénszarvasokat, folyton keresgélni kellett őket. Tánya, mint máskor, ma is kiment az erdőbe. Váratlanul megpillantotta a cirbolyaerdőn keresztül kígyózó friss irtássávot – bizonyára télen szállították át az olajfűrótoronyt –, és elgyalogolt a tarvágáshoz. Az egész környék – tőle jobbra és balra – terítve volt szétszaggatott fadarabokkal. Szerencsétlen asszony álmában sem gondolta volna, hogy így le lehet kaszabolni egy erdőt: olyan volt, mintha hatalmas állkapcsok ragadták volna meg és zabálták volna fel a fákat, majd meg-rágás után kiköpdösték volna őket. Az irtássáv gyermekkorra kék Napocskái felé haladt. Fülében a nagyanyjától hallott legenda sorai visszhangoztak: „A fák hajdanában emberek voltak...” És most nem a letarolt fák halmai, hanem a széttaposott emberi lények hullái hevernek a szeme előtt. Tatjana látva látta, hogy az anyaföldbe gyökerezett, elfutni, kiabálni képtelen hanti anyák százai csupasz karjaikkal takargatják be védtelen gyermekeiket a néma rémületben. Ő is közöttük van. Teljes erejéből szorítja mellére élő fiacskáját, édes fájdalommal érzékeli gyermeke meleg, gyengéd testecskéjét. Látja, amint feléjük tart az óriási Vasszörny. Kitért, csattogó pofája elragadja a kisfiát... A csontocskák jól kivehető recsegése-ropogása hallatán görcsösen vonaglott az asszony teste. Üres kezét leengedte, levegő után kapkodott, s a földre kuporodott. Hasában először, de annál hevesebben kezdett lüktetni egy új élet. Körülötte pedig egyre csak sírtak-ríttak, jajongtak-sikongtak a megnyomorított hanti asszonyok....”